

עה

(א) למנצח וגו' • כונת מומור זה להשקיט המית לב הרואים לדיק ורע לו
רעע וטוב לו, באמרו שלכל איס ואיס בימי חלדו תקרינה טונות ורעות. בשיעור
ממולע ולודק, רק אין שיעור זה בידינו, וכמדומה לנו לשעמים שפוט כל הארץ
לא יעשה משפט, ולא נשים על לב כי מחכמתו היא לכסות הלדיק האס עומד
בזרקו ולהאריך אפו לרעע אולי ישוב מעונן, רק בלי ספק יבא יום מפלת הרעעים
ותקומת הלדיקים ואין רע יורד מן השמים כהחלט כי גם רעות הכאות על הרעע
הן עקב רעעו והוא מביאן על ענמו, ה"כ מומור זה הוא כתשובה לשאלות הנמלאות
במומור הקודם «למה אלהים זנחת לנצח, עד מתי אלהים יחרף לך, למה תשיב
ידך וימינך וגו'» : — (ב) הורינו • חלי הפסוק נראה שהוא אחר הודינו הסני,
ונגד הטעמים, והחלי האחר פירושן, ונפלאותיך ספרו כי קרוב שמך, כי ראוי אתה
ליקרא בשם קרוב לכל קוראיו (ע"ד ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו פר'
ואתחנן) ולא בשם אוטם אונו מועקת דל : — (ג) כי אקח מועד • אלה דברי
האל, כאשר אגיע למועד שקבעתי הראה לכל כי משפטי מישרים ולא עול : —
(ד) נמנים וגו' • ובעוד שנראה כי הארץ וכל יושביה קרובים ליאבד מפני שאין
דין ואין דיין שיעמיד ארץ בתשפט, אני הייתי מתקן הארץ למען תעמוד על עמודיה
לעולם, ומה שיחשבו ב"א כעול היה דין אמת לאמתו : — (ה) להוללים •
שוטים היושבים להם כל היום ומומרים היללה ואין דואנים למחרתם, כן הרעעים
השאננים שלא ישיבו אל לבם לאמר מה עשינו : — (ו) תדברו • אל תדברו
בזואר נטוי המורה רוס לבבכם : עתק • בחילוף אותיות (פתר-פטר) עסק, דברי
מעשקות, ומוכיר דברי חנה (ע"א ב' ג') אל תרכו תדברו גבה גבה ילא עתק
מפיקם, וגם טס הושמט אל שני : — (ז) כי לא וגו' • הרים ל' הרמה, כמו זה
ירם שאחריו, גדולתכם איננה ע"י חריצותכם המביאה לכם נכסים ממורח (מולא
השמש) וממערב וממדבר שטס הולכות שיירותכם להביא לכם כסף וזהב ; ויש לפרש
הרים ל' הר, וכונחו על הרי הלכנו, ואז יהיו כל ד' הקלות נוכחים, כי המדבר הוא
לדד דרום והרי הלכנו לדד לפון, ומעלמו נשמע מה הוא הדבר שלא יבא מקווי ארץ
אחר שהזכיר פעמים בפסוקים הקודמים ל' הרמת קרן : — (ט) כי כום • שד"ל

כפירושו על ישעיה (נ"א י"ז) כתב שכום גדול מנביע, וכום היה עובר סביב סביב
על כל המסובים (גם עליך תעבר כום) (איכה ד' כ"א) וממנה היו נותנים בגביעים;
וכאן פירוש המלות הוא, ביד ה' כום גדול וכו' יין טוב (חמר בל"א יין והוא מנורת
חם ובא כאן להוראת יין משכר) רק כום זה מלא מסך, יין מוזג במים, וממנו יביר
ויריק האל בגביע כל איס, רק לרעעים אין להם כ"א שמרים שיוכרחו למצותם
עד סופם, והכונה לכל איס יתן ה' חלקו ממולע בטובה בארץ הללו (יין ומים) ואס
יהיה איס שחלקו אך רע (שמרים) בלי ספק הוא גרם לעלמו ברעעו : — (י) אניר
לעורם • דבר זה בפומבי ע"י מומורי זה שיומרוהו ברכים לכבוד אלהי יעקב :
— (יא) אנרע • אעשה מה שביכלתי לגדעם ולהשפיל גאון הרעעים, ובהשפלת
הרעעים קרנות לדיק תרומתה (בנין פעל) מעלמן :

עו

(א) למנצח וגו' • חובר מומור זה על תשובה כפלאה שהיתה לישראל מן
אויב עזים שבא למלחמה עליו ואח"כ נמס לבו וננף, ובין המלחמות שהיו בימי
דוד יתכן מומור זה על תשובת ישראל מיד פלשתים המסופרת בשמואל א' סי' י"ד
ואף כי דוד בימים ההם לא פר עדין א משמעת-שאל אולי חבר שיר זה אחרי ששמע
מיהונתן סיפור כל המאורע, ואחרים יחסו המומור לגביעת סנחריב מפני כמו שכתם
שבפסוק ו', ונ"ל שאין זו ראייה חותכת לשלול מומור זה מדוד, מלבד שבפסוק ב'
הוא אומר בישראל גדול שמו ועשרת השבטים גלו כבר, ומנהג הכתוב להזכיר גם
בספרי שמואל, יהודה לעלמו וישראל לעלמו, ומליכות השתוללו אבירי לב ולא מלאו
כל אנשי חיל ידיהם (פסו' ו') לא תמכנה להורות מגפה שהמיתה אנשי חיל סנחריב
רובם ככולם, ונרדם ורכב וסוס (פסוק ז') יחבן על מלחמת פלשתים הנ"ל שכתוב
שפלשתים נאספו להלחם בשלשים אלף רכב (גומא) וששת אלפים פרשים (ש"א י"ג
ה') וגם בפסוק ויהי בשלם סכו ומעונתו בליון אע"פי שבימי שאל עדין לא בחר
ה' בירושלים לא יכחיד השערותו אס חצר דוד המומור אחר שמלך, וגם אס לא
תקובל השערותו כאמר שחובר המומור על תשובה אחרת בימי דוד כגון תשובת
ישראל מבני עמון ועודיהם (ע"ב יו"ד) ולא על מפלת סנחריב : — (ג) סכו •
סכה ומעונה שתיבה דירה עראי ור"ל שה' עוזב לפעמים השמים ובא ודר בירושלים

בהודיעו גבורתו להגלת ישראל: — (ד) שמה שבר וגו': כי דעת האויב היתה לכבוש כל א"י ובפרט עיר המלוכה ובגניפתו כבערה עלתו, ואחר גניפת חנון לא מלאנו עוד מלחמת על ישראל כל ימי דוד ושלמה, ותחנן מלילה שבר מגן וחרב ומלחמה סלה: רישפי קשת: חלים מופתים ובוטרים שהיה דרכם לירות בקשת: — (ה) מהררי טרף: מהרים שמהם מרדנה החיות לטרוף ואדם ירא לקרבה אליהם וזה דרך משל על הרעות האויב שמהם היו יולאים גדודיו לשלול שלל ולבזוז בז בא"י והשכטים השוכנים על הגבול היו תמיד בדאגה על זה, עד שבאו שאול ודוד והשפילו גאון אויבי ישראל וישבו איש תחת נפטו לכטח: — (ו) אשתולדו: מל' מוליך יועלים שולל (אויב י"ב ט"ז) ל' שגוען והוא ממקור של, כשנגה מתורגס בשלו: גמו שנתם: ל' משל, שרי החיל כבעתו ועמדו במקומם בלי ענה כאילו נרדמו בשינה: ורא מצאו וגו': מתוך שהשרים כבעתו גם שאר אנשי החיל נמס לבס: — (ז) נדרם ורכב: אולי היה ראוי להפריד נרדמו רכב וסוס: — (ח) מאז יחרה אפך: — (ט) משמים השמעת דין: כמתך משועה לעם הראיה שהדין אתם: יראה: מעונשך ושקטה: — (י) בר ענוי ארץ: מאיוה עם שיהיו: — (יא) תודך: ממקור ועל ירושלים ידו גורל (עובדיה י"א) ל' השלכה לארץ והסתחווה, חשפל חמת אדם מפניך: החגור: תשים לה רסן וגבול: — (יב) בר סביביו יובילו שי למורא: כל היושבים סביב לאל הנורא הסוכן בליון יובילו קרבן לו, ושי כמו שה: — (יג) יבצר: כבולר זה המנדע הסעיפים הארוכים ביותר, כן ה' ינדע קרנות גאות נגידים, הם שרי החיל המושכים חילם אחריהם נגד כל"א משך (משכו וקחו לבס, פרשת בא, מתורגס נגידו) וכל המומור הוא קיום מומור הקודם, כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים:

עו

(א) למנצח וגו': ענין מומור זה דומה לענין מומור ע"ד שאחריו הסדירו סי' ע"ה וע"ה כחשוכה לשאלותיו וסס וכאן מעריך המשורר ימי צרה שהוא צה לימי קדם שה' היה עושה נסים לעמו: — (ב) קולי: יקרא אל אלהים, וכל מקום שמלאנו שם קול בראש המליכה וכן מעלמו איזה פעל אחריו קול דמי אחיך לעקים

אלי מן האדמה (פר' בראשית) איני שמע קול וגו': קול ה' על המים: (למעלה כ"ט ג') ישמע: וזהאויין: לא בקדוה עבר והאויין לפי שהוא קובל על ה' שאינו שומע לו, ואם היה נשמע שהאויין שומעו לא היה שם עוד מקום להתרעם: — (ג) ידי: מבתי ל' הנה יד ה' הויה במקנך (פר' וארא): נגדה: דמעות, וקצר הלשון וכחב שמכתו מדמעת במקום עינו מחמת מכתו: — (ד) ואהמיה: יו"ד כוספת כיו"ד של פוריה, עטיה (ס"ה א' ו') משרש פרה עטה וענינו אשמיט קול כיונים שעל קולם יכול פעל המה, כיוני הנאיות כלס הומות (יחזקאל ו' ט"ז): וחתעטף ורוחי: ימס רוחי בקרבי ולא אחיל עוד ליטועה: — (ה) שטרות: ע"ד השכונות באהלים (שופטים ח' י"א) פעול במקום פועל, והיה לו לינקד שמהות עיני זהן העפעפים: נפעמתי: מל' ומפעם רוחו (פר' מקץ) מרוב ועומק המחשבות והדאגות חשתי בראשי וגראה כאילו מקישים לי בחורבו כפטיש, (את הולם פעם) ישעיה מ"א ו'): — (ו) אוכרה גנינתי בלילה: מליצה זו חלי ראיה שדוד הוא מחבר המומור, שזכר ימי עלומיו בהיותו שוקט ושאלו ומגנן כלילות לכבוד ה': ויחפש רוחי: הולך ודורש אם יוכל להיות דבר זה שלעולמים יונחני ה': — (ז) גמר אמר: אמרו המנחמים שבהם היה משפיל גאים ומרים שפלים, האם כלו לדור ודור? — (ח) אם קפץ וגו': אם באפו עלי קפץ וסגר בפד רחמי לעולמים, מל' ולא חקפץ את ידך (פר' ראה): — (יא) חלותי דווא: חליי ומומי (כלו חטאי) גרמו סימין עליון נשתנית עלי מטובה לרעה; ויש פומדים אותנו לשון בקשה, בקשתי היא שאראה השנים שבהן הימה ימין עליון עלי לטובה, רק לא מלאנו פעל חלה ל' בקשה כ"א נקשר עם פנים שענינו חרון אף (פני ה' חלקם, איכה ד' ט"ז) וענינו החלים חרון איש מעלינו: — (יב) אוכור וגו': וזאת תהיה נחמתי: ובי' באשר: — (יג) בקרש דרכך: קדוש אתה כלו מואס ברע, ודרכך כלי ספק דרך לדק ומשפט כאשר יאות לקדוש, ואם יסרתני אני גרמתי ואת לעלמי, או מחסוך עלי יסרתני לטובתי: — (יד) בני יעקב ויוסף: ששניהם סבלו יסורים לטוב להם והיו במינר וילאו לרוחה: — (טו) סים: מי יס סוף או כונתו על מכת הכרד שהכה בה את פרעה ובה התחיל לכוף את נאות לבן, או כונתו על כמה פעמים שה' נתן אות עזרתו לעמו ע"י המקדד השמים בעבים שהחריד אויביהם והרהיב עוז ב' י: — (יז) זרמו: ממקור זר-מ חרה הלאה (פר' קרח) השלכה

לרחוק באופן שהדבר יהיה זר למקום שעתה הוא בו, ומל' זרם מים עבר (חבקוק ג' יו"ד) העצות המטירו מטר שוטף : — (יט) בגלגל : ברקיע הסובב כל הארץ בגלגל סובב על טבורו : — (כ) ועקבותיך לא נודעו : אחרי השטף המזריח חלה הרוח והמים שקטו כבראשונה :

עז

(א) משכיר לאסוף : המזמור הקודם מסיים בספור השנחת האל ית"ש על עמו ובנסים שעשה להם, וכזה הוא הולך ומספר קודמם בארוכה מיליאתם ממזרים עד ימי דוד : הורתי : למודי שאני מורה ומלמד אהבם : — (ב) במשל : פירשנוהו למעלה (מ"ט ה') וכן חידות : — (ד) לא נבחר : גם אנחנו לא נסתיר : מספרים ונהיה מספרים : ועזונו : כפל הוי"ן להורות רוב עזו : — (ה) עדות : התראה : — (ז) כסדם : בטחונם, ומקור הוראת התיבה היא מל' כוכבי השמים וכיליהם (ישעיה י"ג יו"ד) בטחון בהשפעת הכוכבים, ומה לפי דברי שחז"ל שם כסיל הכוונה בהבלי שוא : — (ה) באבותם דור סודר ומורה : דור המדבר : לא הכין לבו : את אל, לא פנה לבו אליו, ואם מחמת זרה שב בתשובה ופנה לבו לא נאמנה רוחו עמו : — (ט) בני אפרים : רומז על המעפילים לעלות אל ראש ההר להלחם בכנעני נגד רגון ה' ומשה שננפו והוכתו עד החרמה (פר' שלח), ואולי מעפילים אלה היו רובם משבט אפרים, או מזכיר אפרים במקום ישראל לומר אפילו הנבזרים שבהם לא הועילה להם נבזרתם : גושקי : מל' נשק (מ"א יו"ד כ"ה) ומקורו מל"א שבו נשק ענינו הבעיר והוא מגזרת נשק שענינו עלה א"כ נשק הוא כלי מלחמה שאדם מעלה על עצמו (ובגד כלאים שעטנו לא יעלה עליך, פר' קדושים), ולבוש נשק או נשק קרוב להיות עושק, ואולי ראשית כל תבות אלו הוא שק הכרה טבעית היוצאת מדריסת הרגל בעלומה או נ"כ מהחרכ הנגררת, על גבי קרקע : הפכו : עורף : — (יב) צען : Tani כלסוכות העמים והיתה סמוכה לאחד מראשי נהר נילוס המזרחיים, ויש סוברים שהיא Syene שבימינו נקראת Assuan והיא סמוכה לנילוס במקום שחשפל קרקעיתו פתאום ונופל ברעש ואולי מזה שמה מגזרת אהל כל יען (ישעיה ל"ג כ') ושרש יען מל' מזרי ונשתמשו בו כל' השיר, וגרסה כסדרה הראשונה לפי שער המלוכה בימי פרעה לורר היהודים היתה

נודאי במזרים התחמנה ולא באחלעות : — (טו) וישק : רבה כלומר כסופע בתהומות, כנחלים הנופלים מן ההרים ומולידים בנפילתם קול המון והם הברה טבעית : — (יז) למרות : כמו לנחתם הדרך (פר' בשלח) ללכות בטן (פרשת נשא) ודומיהם שנקדו הלמ"ד פתח לעשותם בנין הפעיל והיתה ראוייה לחירק כי הפעל יבא בבנין הקל : — (יט) יסע קרים וגו' : ה"כ הרוח שנהג השלו לישראל מרוח דרומית מזרחית בא (שד"ל בביאורו לפר' בהעלותך) : — (כ) שאר : כשר כל' השיר, ואולי נקראו בשם זה בניו ובנותיו של אדם הנשואים אחריו, והם כשר מבשרו, ואח"כ הושאלה התיבה להוראת הכשר הנאכל, מ"מ מקור שניהם כשר ושאר, הוא שר ושרי כל"א באש, שהכשר קנותר יבאש : — (כא) ויתעבר : כל ל' עברה כעס גדול ועובר והולך לו וחדל : — (כח) אבירים : מלאכי ה' אבירי כח לעשות דברו : אבל איש : אדם חשוב, כ"י החשובים לפני המקום, ואין לכחד שהיה ראוי לכתוב אנוס והיתה המליכה עולה יפה : — (דא) במשמניהם : באיליהם וחשמניהם ל' כל שמן וכל איש חיל (שופטים ג' כ"ט) : — (דג) בבחרה : כמו והפקדתי עליכם בהלה (פר' בחקתי) ובהל ממקור בול ובל, כמו לאה ממקור לא, יגיעה לדיק, ול' מושאל נכהל להוראת נמהר, שלרוב אדם נמהר יגיע לדיק : — (טז) ולא ישוב : לחיים אלו, ופסוק זה לא יכחיש תחיית המתים, ואין לך הפילו מאמין שבמאמינים שבהמית לבו לא יוציא מפיו דברים כאלה : — (מא) דתור : תו לאות וגבול עד פה תבא ולא תוסיף : — (מב) ותשחיתם : ותשחית ארצם, כי הפרדעים אוכלות עשב הגה : — (מו) לחסיר : ויגדל הילד ויגמל תרומו ואתחסיל, מין ארבה המכלה וגומר הכל : — (מז) ושקמותם : תאני היער והשם מגזרת קום לגובה קומת עץ זה : בחגמל : אולי התיבה מלשון מזרי וכן לפרדע ונשארזו כפי כ"י, מ"מ יש בתיבה הברת מל' שיטנה גם כן בכמה שרשים שהוראתם כליון והכרתה ; ובשם לפרדע יש שרש לפע או לבע שממנו גם שם לפעוני, מחמת גוונים הרבה שיש לעור שרשים אלו : — (מח) לרשפים : אש יורד מן השמים, ורשף בהפוך אותיות שרף : — (ג) יפרס : פלס ופרס ממקור אחד, והוראת הפועל כאן הישרת הדרך, ונתיב הוא דרך המלך, וכן והלכי נתיבות ילכו אחרות, עקלקלות (שירת דבורה) : — (גז) בקשת רמיה : שהרובה יבטח בה שתשלח חלה למטרה והיא תכחש בו ותכוך בטחונה, (פ' לילפון, הושע ו' ט"ו)

כן כטח ה' בישראל שיטמרו חקיו והם כחשו בו : — (א) לשבי עזו : עט עזר.
 כי שם שבי ילרק על בני אדם : — (ב) חולל : היללה בל"א נישואין מפני
 שטותין ומסתכרים ומזמרים בהם היללה ! היללה ! ומזה נ"כ שרש הלל להוראת
 שבה : — (ג) ואלמנותיו רא חבנינה : רוב היגון מוליד טעמוס כלב
 האדם : — (ד) מתרונן : שרש רון ורומ ממקור אחד באו כמו כון וקום שמהם
 מכון ומקום, ורנה ר"ל הרמת יקול לשמחה או ליגון (קומי רני כלילה, איכה כ' י"ט)
 אף כאן מתרונן מתרומם והוא ל' נרדף לויקן סבראש הפסוק, ויש לומר נ"כ כדברי
 פ'ליפסואן כנבור שאומץ לבו מתרומם ומתנשא ביותר מחמת יין שטהה, אבל לפרשו
 ל' רנה, שבהיותו סבור טרם ייקץ היה מהגן משל מגונה הוא לגנדה, מלבד שלא
 היה כותב מתרונן בהתפעל, ועניניו מפרשו מלשון ערכי, מבולח פ"י יין הנוכח
 ומביא עליו סיכה, ואין לורך להניח פירוש זה מלבד שרדך נ"כ להניח שבה בהתפעל
 ע"ד ל"א להוראת בנין שלא נוכר פועלו : — (ה) חרפה עולם : מכה בפנים
 מורה שהאויב התיכב לפני הנלחם בו, ומכת אחור שפנה עורף לנוס : — (ו) ויבן
 וגו' : בראשית מלכות דוד כבר נבחרה ירושלים לעיר הקדש לכנות בה ב"המק,
 והמחבר מדבר כאילו כבר נבנה, ע"ד אל הארץ אשר נתתי לכני ישראל, (במדבר כ'
 כ"ד) ודומיו, וכמו דמים כבנינים היותר דמים שמוסדם חזק, או מקדשו ארץ קדשו,
 ל' ויבן מושאל כמו וכניתיים ולא אהרום (ירמיה כ"ד ו'), ונופל יפה על כארץ יסדה
 שאחריו : — (ז) וירעם : בנוסחי דוקני בחירק (עיין מנחת שי) ונופל על
 דוד ולא על ה' המרעה אותם בידו :

עט

(א) מומור ראסף : חולי חובר ע"י אחד מבני אסף שגלו בגלות אחרונה
 בימי נדקיה, על חרבן ב"המק, ונסמך אל הקודם המדבר בחרבן בית שילה :
 רעיים : גלי אבנים : — (ב) לשבנינו : אדום עמון ומואב ואשדוד והערבים
 רעב : להג (קהלת י"ב ב') בחילוף אותיות הגרון, ממקור הגה, ובהפוך אותיות
 עלג, דבור כעלג שאינו יכול להוליך הברת האותיות, בדרך טעושים לחק על איש,
 וכל' תלמוד לגלג עליו אותו תלמיד (ת"כ שכת ל') : קדם : דברי לאון, ומרפה
 (מ"ב ב' כ"ג) : — (ד) לבצח : ולא תחלל (עיין למעלה ע"ד י"ד) : —

(ז) נורה : ישראל לאן מרעית ה' וב"המק הוא נויסם : — (ח) עונת ראשונים :
 אחר טעמה שבו בתשובה : יקדמונו : יבואו לקראתנו (עיין סי' י"ח י"ט), או ר"ל
 עוננו של ראשונים ע"ד אבותינו חטאו ואינם (איכה ה' ו') : — (י) אסיר : בבית
 הכלא ומעוה למות : הותר : מהיה להם פליטה ולא ימותו : — (יג) נודה :
 הם חרפוך ואגחנו נודה לך וגספר מהלתך :

פ

(א) ששנים ערות : אין להכריע אם נכון לקרא שתי שנות אלה סמוכים
 והם שם כלי שיר או שם שיר נודע בימי המחבר שע"פי נגינתו היו מזמרים גם
 מזמור זה, או אם ששנים לבדו, שם כלי השיר והנגינה, ועדות כמשמעו התראה
 ללכת בדרכי ה' טרם יחר אפיו ועיניו, ע"ד וענתה השירה הזאת לפניו לעד וכן
 למעלה ס' על שושן עדות ואחריו כתוב ללמד (עיין מ"ש טס) ; ולענין זמן חבור
 המזמור נ"ל שהוא אחר מלחמת פלשתיים כהרי גלבע שהם על גבול מנשה הצפוני
 ופלשתיים קבלו מחניהם אפקה (ס"א כ"ט א') שלדברי החכם שווארץ בתבואות הארץ
 שלו היא על הגבול בין נחלת בנימין ואפרים, ומשם פטרו כנחלת מנשה מלפון,
 ובכן ידק מה שכתוב (פסוק ג') לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את נבחרתך,
 ולא הזכיר שאר השבטים, ומפרשו ומננו מיוחדים למזמור זה זמן מאוחר בימי הגלות
 ולא נראה, שאם חובר בימי גלות עשרת השבטים למה הזכיר בנימין והוא לא גלה
 עמהם, ואם בימי גלות יהודה למה הזכיר אפרים ומנשה והם כבר גלו זה מאתיים
 שנה ; ואם לא נוכל להכחיש שאיזה מזמור נכתב בימי הגלות, מדוע נגזור אותם
 בעינים עזמות על כמה וכמה מזמורים שנכתבו בעת ההיא תחת בקש זמן חבורם
 בימי דוד או קרוב להם ? ודוד שהיה נוסע עם אכיש למלחמה (ומי יודע מה היה
 עושה אם אכיש לא שלחו לארצו, שבודאי לא היה נלחם נגד בני עמון, ומן השמים
 נהיתה לתען לא יראה כפוי טובה לאכיש) כלי ספק החפלל לה' על תשועת ישראל,
 ואולי חברה או מזמור זה או חבורו אסף עלמו על ענין זה, (ועיין מ"ש ריש סי' מ"ט),
 וגסמך אל הקודם מפני פסו' אלהים לבאות השיבנו המשולש בו, ורומו (לפי דעת
 המסדר) לקבוצ גלויות : — (ב) רעה ישראל : ראש שואבים קמו על לאסף :

הופיעה : מוכיר פסוק הופיע מהר פארן (פר' וואת הברכה) שנס סס מזכר
בתפועת ה' והסנחתו על עמו ולא במחן תורה (ועיין במסתדל) : — (ג) **עוררה**
את גבורהך : שלעת עתה נראית כנרדמת : — (ד) **השיבנו** : לקדמותנו
לשלוש ושלות השקט כמו בראשית מלכות שאל : **והאר פניך** : הראה לנו פנים
מאירות, חלף מה שכתוב למטה (פסוק י"ו) מגעת פניך יאכדו : — (ה) **עשנת** :
יעשן אפך (למעלה ע"ד א') : — (ו) **שריש** : מל' ושלשם על כלו (פר' בשלח)
הלא כתבתי לך שלשם (משלי כ"ב ב') ל' גדולה, מדה רבה, וכן וכל בשלים עפר
הארץ (ישעיה מ' י"ב) : — (ז) **תשימנו מרון וגו'** : מריבים וע"ז כנחש לחלק
שללנו : **ידענו דמו** : כמו אל ידענו למו (למעלה ס"ו ו') ל' מיותר לחיזוק :
— (ט) **תגרש גוים** : היה לו לכתוב תגרש עמים, רק זה תדיר במשלים שכנכתי'
תוך המשל יולאים באיזה דבר מן הדמיון למדומה, אולי להזכיר שניהם תמיד :
— (יא) **צלה** : כללה : **וענפיה** : היו עבים כארזי אל, כל שנט ושנט היה ענזם
כגוי מיוחד ; או ר"ל וענפיה כסו הארזים הנכונים שעל גבוליהם ההרים : —
(יב) **קציריה** : ענפיה הארוכים כ"כ שלריך לקלרם לטוב האילן עלמו, וכן ועשה
קציר כמו נטע (איוב י"ד ט') : **ער ים** : ער הים הגדול גבול מערבי של א"י ;
ואל צהר : צהר, פרת, גבול מזרחי לה (פרשת לך לך, סוף פרשת עקב, ומחלת
ס' יהושע), וגם כאן מזכיר המדומה : — (יג) **וארורה** : מל' כי טל אורות טלך
(ישעיה כ"ו י"ט) מנתקים עליה, ומה ג"כ אריתי מורי (ס' הש"ה א') : —
(יד) **יברסמנה** : מגזרת כסוס יכסמו את ראשיהם (יחזקאל מ"ד כ') ל' גוויה
ובאה בו רי"ש נוספת כמו בשם שרביט מגזרת שנט : וז"ל חיות הסדה מזוות ונדות
תמיד מחמת רוב חיות שבהם שט"כ נקראו חיות : — (טז) **ובנה** : ל' כן ובסיס,
גוע יפה : **ועל בן** : מל' בן פרת יוסף (פר' ויחי) ומוסב על ופקד שבעפסוק
הקודם ; ולך ר"ל להשתעשע בו : — (יז) **בסוחה** : מגזרת קוליס כסוחים
(ישעיה ל"ג י"ב) לא חומר מתורגם לא תכסח : **יאברו** : מוסב הפדים בנימין
ומנשה הכ"ל : — (יח) **איש ימין-בן אדם** : שאל בן הימני וכן אדם המלחה
לך ל' נפל על ל' פס על בן המלחה לך שלמעלה, ובאמת אומן לב גדול הראה שאל
בפעם ההיא, ואע"פ ששמע שימות הוא וכניו במלחמה לא כנע לפני פלשתים ולא
שלח מלאכיו אליהם לשלוש ולא התחפש והמנכה רק השליך נפשו מנגד לכבודו

ובכבוד עמו, יתברך זכרו לעד כפי כל איש כלבב : — (יט) **ורא נסוג נמך** :
אם חטאנו לא נוסיק :

פא

(א) **למנצח וגו'** : גם מומור זה חובר להיות ישראל תחת עול אויב והעד
פסו' ט"ו כמעט אויביהם אכניע, והוא תוכחה לעם למען יסורו מעבודת אל כזר
ויושעו מאויביהם : — (ב) **הרנינו** : מלאנוהו פעל יולא ולב אלמנה ארנין (אויב
כ"ט י"ג) ודומיו, גם כאן שהוא עומד ר"ל רכנו בקול רס באופן שיתעורר גם לב
אחרים לרנן : — (ג) **והננו** : קול חף : — (ד) **בחדש** : הידוע והוא ניסן :
בבסא : מל' במכסת נפשת איש לפי אכלו תכסו על הזה (פר' בא) ל' חשבון, וממנו
בהיפוך אותיות גם סס סך, וכמוהו (משלי ז' כ') ליום הכסף יבא ביתו, ליום הקבוע ;
ושד"ל (אורח נר, דף 116) סוכר שכונתו על יום זכיית הפסח, ואם כדבריו יהיה
מקור התיבה משורש נכס בל"א זכח ושחט : — (ה) **משפט** : יום שאלהי יעקב
עשה משפט ושפטים באויבי עמו : — (ו) **עדות** : התראה לדורות, ע"ד וזהו
לאות על ידכה ולזכרון בין עיניך כי בחזק יד הוליאנו ה' ממלרים (סוף פר' בא),
שעינינו יליאת מלרים תהיה לך לאות וזכרון כי יש א משניה ומושיע : **בצאתו** : מוסב
(כמו נושא פער שמו) לאלהי יעקב הכ"ל, ור"ל בנאתו להכות בארץ מלרים,
וכה"א כאלות הלילה אני יולא בתוך מלרים (פר' הכ"ל) : **שפת וגו'** : ע"ד מעם
לעז (למטה קי"ד א') גוי לא השמע לשונו (פר' חבא), שהשמות הלשון יוליד
אהבה ואחוה בין בני אדם : — (ז) **מדוד** : ל' דודאי תאנים (ירמיה כ"ד א')
סל כד שהעבד מדדה ממקום למקום, ונקרא מין ממנו הפרחים דודאים וגם
ישמש שם זה להוראת סיר (ד"ה כ' ל"ה י"ג) מפני אורט שלשת הדברים הדומים
בלורתם זה לזה, רק עיקרו ל' סל : — (ח) **בסתר רעם** : בהסתיר כבודי תוך
ענני המשמיעים רעם להוסיף את אויביך (ע"ד מומור י"ח י"ב) ישת חשך סתרו,
וירעם בשמים ה' וגו' : **אבחנך ער מי מריבה** : מאמר מוסגר, הטיבות עמך
ואתה כסית על טובתי והתרעמת עלי, וסלה חוזר לראש הפסוק תמיד חללתיך
ועניתיך : — (יג) **בשרידות** : שורש שור מגזרת שרי בל"א שעיניו ישיכה
וקביעות והוראתו שים עין ומן ארוך על הדבר **באאות** עיני השור המאחרות

חלועתן, אם כן שרירות רוצה לומר התעלם בדעה, ודומה למעלותיהם שאחריו : — (טו) **ישיב ידי** : להכות פעם אחר פעם : — (טז) **יבחו לו** : פירשנוהו למעלה י"ח מ"ה משנאי ה' לו יתהפכו לאזכרי שמו ! כי אז גם מלכס הרע יתהפך לטוב : **עתם** : קורות טובות תמעותדות עליהם, ועת עתה ועתיד ממקור אחד : — (יז) **ויאכירדו** : אולי הייתה ה' ראיה להנקד שוא לעשותו לשון עתיד כמו יבחו, ויהי שלפניו ואשכנעך שלאחריו ; וכל מומור זה מזכיר סירע האוינו וינקשו דבש מסלע וגו' :

פב

(א) **נצב** : ורואה מספט עול הנעשה בארץ : **בערת אר** : בעדת הדינים, או בעדה גדולה (ע"ד לדקתך כהררי אל) ומרומת : **ישפט** : אלהים שבראש הפסוק, הוא שופט בקרב האלהים כל' השופטים' ע"ד כי המספט לאלהים הוא (פר' דברים) : — (ג) **דר** : אדם זולל ונבזה (כי הייתי זוללה, איכה א' י"א) : **עני** : פונה לכל עובר ושב ומדבר אל לבו שיעזור לו : **רש** : הפך שר הוא נעור ורק בעוד שאחרים ירשו ונטלו פי שנים כנכסים : **אביון** : חסר כל ומתאזה כל (גרסה נכז' לתאבה, אלפא ביתא) : — (ה) **ימושו וגו'** בעבור הטית הדין ארעו השרות והאומה בשפל המדרגה, דומה לדברי ישעיה (א' י"ז) המיחס רוע מלך האומה למספט עול הנעשה בה ובה דומה המומור לקולמים לו : — (ו) **אדחים** : חשוכים, וכני עליון ר"ל ראויים לשם זה : — (ז) **אכן** : אולי מקורו על כן ע"ד ל' ארמי אבנא על הפתח, וכן בכל מקום ל' כן ובסיס, א"כ אכן ר"ל על נכון (ש"א כ"ד) כודאי : **באדם תמותון** : ולא יסאף לךם זכרון בארץ, ובאחד שרי עם אחר ששם ימח תפלן : — (ח) **תנחל** : ישלך אדנות עליהם וכל הארץ שלך היא מעולם כנחלת אבות לבניהם :

פג

(א) **שיר מומור** : אין בכל המלחמות המסופרות כספרי הנביאים שום אחת שנוכל להניח בלי פקסוק שעליה חובר מומור זה, בימי דוד היתה המלחמה החזקה מלחמת חנון מלך בני עמון, שספר כמה מלכים עם חילותיהם על ישראל

(פ"ב סי' י') שעליה הנחנו שחובר מומור ס"ח, אך עוזרי חנון היו רובם ככולם ממלכי ארם, וכאן בקושרים יחד על ישראל חסר שם ארם-תכל וכל : אחרים יניחו שחובר מומור זה בימי יהושפט במלחמה שכלחמו עמו עמון ומואב ועמם מהעמונים (מהעמים) המסופרת בד"ה סי' כ' אך קשה למה הזכיר בלבד נלחון ישראל על יבן מלך חטור בימי ברוך ודבורה ומלכי מדין בימי גדעון, ולא נלחון יפתח על בני עמון, ושאר נלחנות שאלו דוד ואסא על אויבים ? א"כ א"ל לדעת זמן חיבור מומור זה, ומלבד המלחמות המסופרות בם' שופטים וסמואל מי יודע כמה וכמה מהן קרו את ישראל וה' הושיעם, הלא גם על תולע בן פואה הוא אומר שקם אחרי אבימלך להושיע את ישראל (שופטים יו"ד א') ועל ידי שניהם, אבימלך ותולע, לא מלאנו בכתובים שום משועה לישראל, ואח"כ (שם פסוקי"א-י"ב) הוא מזכיר בין לוחמי ישראל הפלשתים שלא ידענו עד שמשון (פי' י"ג) ולדונים ומעין שלא שופר מהם דבר, וכן אולי בימי דוד היתה מלחמה חזקה לישראל מכל סביביהם וה' הושיעם ולא בא ממנה זכר בפסוק, או נועלי להלחם וה' הפך עלתם והתיר קשרם ; ומומור זה כלו תפלה על העתיד ואינו מסיים כשאף המומורים בדברי שבה על חשועה נהיתה אחר התפלה מ"מ מאחר שמספר בסכנה עלומה שהיויבה ישראל חובר אל הקודמים : — (ג) **יהמיון** : וכן יערימו סוד, ויתיעלן, אחרו לכו ונכחידם ברית יכרותו שאחריו מחזקים דעתנו שכונת לרי ישראל לא ילאה מן הכח אל הפעל : — (ד) **יערימו סוד** : יתחברו בלש ובערמה זה לזה בחשכם שב"י לא ידעו מה דבר — (ז) **והגורים** : מצני הנר, אולי בני ערב הנפוני התחלקו לשנים, לאלה קראו ישמעאלים ולאלה הגרים, ובסם ישמעאלים נקראו גם המדנים (פר' וישב) והמדנים (שפטים ח' כ"ד) : — (ח) **גבר** : יושבי ארץ הנבלי (יהושע י"ג ה') והיא לפי דברי פ' ליפפואן עיר Byblos עיר קדומה סמוכה לצידון או הס עם סמוך לאדום, הר שעי רתרנס יונתן טורא דנבלא, ושם Djebel כל' ערבי ענינו הר, אולי מקורו נב ונבזה : — (ט) **לבני לוט** : מזכיר חרפת מולדתם ע"י גלוי ערוה, ור"ל כ"כ גדלה שכנת העמים על ישראל שהתחברו גם אל כוזי הגוים ; וסלה לשון קריאה ואמר לאל (עיין מ"ס מומור ג' ג') : — (יא) **דמן** : בחילוף אותיות (פרס-פרד, טדים-דדים) שמן, שמשמן הארץ : — (יב) **שיתמו** : נדיבמו : — (יג) **כפסל הפעול** ע"ד ותראה את הילד ודומיו : — (יד) **כגרגל** : כדבר קל

המתנועע בגלגול מכה שתי רוחות מתנודות הנושבות בו, וכן וכללנו לפני סופה
(ישעיה י"ז ו"ג) וכן בת"כ (תענית כ"ה) במעשה נחום איש נס זו, גילוי הוא גירי,
קשים היו לחצים: — (טו) תלהט הרים • תלהט היערים שעל ההרים, והאש
יוקדת מאילן לאילן ומולידה רוח סערה המכלכלת את האש עצמה, כן יכנס בהם
פחד וימס איש לכב אחיו: — (יז) ויבקשו שמך • כמו שעשו מלחי אנית יונה
בראות עצמם בלדה מחמת אחד מעובדי ה', ועובדי האלילים היו מאמינים בכל
אלוה שיאמר להם זה הוא מורא עם זה או ארץ זו: — (יח) ויאבדו • לא יוכר
עוד שמם כאלו אבדו מן העולם: — (יט) כי אתה • שלכך שמך ה', האחד
הנמור עקור הטוב והרע, או נגד הטעמים אתה שמך ה', ולכך עליון על כל הארץ,
בעוד שבין האלילים שאחד מהם מקור הטוב וחברו מקור הרע, ילכך שלישי
להכריע ביניהם, והוא האל האמת, הוא ה' אלהי ישראל עלת כל העלות וסבת
כל הסבות:

כר

(א) למנצח • מזמור זה יא' מידי דוד אחר שמלך ובחר לו לעיר מלוכה ירושלים שהרוב לה עמק הבכא הו' בכאים (ט"ב ה' י"ח) ובתוכה הר ציון (פסוק ח'); ובעבור שמלייר איש מתאזה לבית ה', נתנו למזמור מקום אלל הקודמים המליירים לער ב"י ע"י צריהם הממריכים ארלס ומגלים אותם רחוק מבית מקדשם : — (ב) ירירות • תאר, ומשכנות ל' נקבה : — (ג) נכספה • הלבינה פניה ככסף זה הלבן במראיתו, וכיסופא כל"א חרפה שגם הוא בהפוך וחילוף אותיות ממקור חוור שהוראתו לבן (ולא עתה פניו יחורו, ישעיה כ"ט כ"ב, להוראת יחפרו) : — (ד) גם צפור וגו' • כפשוטו, צפור דרור הבחר לשום קנה במקום דומיה ושלוח, וע"ז תקנן פעמים הרבה בכותלי בתי מקדשות של עס ועס, וכודאי קננו מהם גם במשכן סילה וגם ובבעון וגם בבית שבעה לו דוד והכניס שם הארון, וזה מובחנותיך לאז דוקא, רק סמוך להם בכותלי הבית : — (ה) עיר • תמיד ולעולם כמו עוד כל ימי הארץ (פר' נח) : — (ו) עוז דו בך • שיאמן לבו בעת צרתו בנשחוטו בך, ובלבבו מסלות בית קדשך, ר"ל יתנחם בצרתו באמרו אלכה לך אל בית ה' והאפוך נפשי שם : — (ז) מעין ישיתוהו • יסיתו בו, וידוע טעניות ירושלים

אֲרָץ לַחִיָּה בְּלִי מִיָּם וּחִסְדֵּי ב"י כְּנֻקְדִּימוֹן בֶּן-נֹרְדִין (ת"ב תענית י"ט) הִיוּ מְכִינִים
מִיָּם חַיִּים מִמַּעַן וּבְאֵר לַעֲוִלֵי רְגֵלִים : גַּם בְּרִבּוֹת * נִרְאִים דְּבָרֵי הַסּוֹבֵר שְׂרָאוֹ
לִנְקוֹדוֹ בְּרִבּוֹת, יִשְׁתּוּ בּוֹ בְּרִכּוֹת, וּבִטְחוֹנָם בָּה' שְׂבִימֵי חֲשָׁרִי (שְׂכָחַת הַסּוֹכֹת הִיתָה
רֹב עֲלֵיתָם כְּנִרְאָה מֵאַלְקָנָה, וְגַם שְׁלָמָה שְׂכָלָה הִבִּית כִּירַח כּוֹל הוּא מִרְחָשׁוֹן לֹא חֲנֻכּוֹ
עַד הַגַּ' הַסּוֹכֹת) יוֹרִיד הַמָּטָר הַנִּקְרָא יוֹרֵה אֹר, מוֹרֵה בְּשׁוּפָע שִׁמְלַל הַבְּרִכּוֹת עַל כָּל
גְּדוּהֵיהֶם (יַעֲטָה) כְּמַעֲטָה נִקְדִּימוֹן הַנ"ל ; אִלּוּ כְּנֻקּוֹד גַּם מוֹרֵה יַעֲטֵם בְּרִכּוֹת, כְּלוֹ
מִדָּה כְּנֻגַּד מִדָּה, הֵם הִכִּינוּ מִיָּם לַעֲוִלִים לְבֵית ה', וְגַם ה' הִכִּין מָטָר לַפְּדוּתֵיהֶם :
— (ח) יִרְבּוּ מַחִיר וְגו' * אֲוִלֵי עֹבְדֵי בַעֲמָק הַנֶּכָּף שֶׁבַּפְּסוֹק הַקּוֹדֵם הֵם יוֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהִיוּ מְכִינִים מִיָּם לְאַדְרָחִים הַבָּאִים לַעֲרֵם, וְהִיוּ יוֹנָאִים לְקִרְיָתָם וְהוֹלְכִים
מִחִיל אֶל חִיל, מֵאוֹכְלוֹסָא לְאוֹכְלוֹסָא, הַבָּאָה לְהִרְאֹת לַפָּנִי ה' בְּצִיּוֹן (מִשְׁנֵה בִּיכּוּרִים
פ"ג מ"ג), וְכֵן זֶה אֲוִלֵי הֵיכָל כְּבֹד כִּימֵי דוֹד שֶׁעָלוּ כְּבֹד לִירוּשָׁלַיִם בְּרַגְלִים אַחֵר שֶׁנִּבְחָרָה
לַעֲרֵךְ הַקֹּדֶשׁ טָרָם יִבְנֶה ב"הֶמֶק וּמִקְרִיבִים וּבְחִיָּהם לַפָּנִי הָאֲרוֹן הַמוֹנֵג בַּחוּץ הָהֵל
שֶׁנִּטָּה לוֹ דוֹד (ט"ז כ"ו י"ז), אִלּוּ הַתְּאֻרָה דוֹד שָׁכַן יִהְיֶה וְתִרְבֶּה אֶהְיֶה, וְאַחֲרָיִם בִּישְׂרָאֵל
בִּימֵי הַמְּלָכִים הַבָּאִים אַחֲרָיו, וְחֹכֵם מוֹמָר זֶה לֹאמְרוֹ בְּרַגְלִים לַפָּנִי ה', וְכֵדִי שֶׁלֹּא
לִשְׁקֹד לַפָּנִי ה' יִקְיִימוּ ב"י מֵהַ שְׁנֵאֲמַר בּוֹ : — (ט) ה' אֱלֹהִים וְגו' * וְזוֹ תַּפְלַת
הַבָּאִים לִב"הֶמֶק : — (י) מִגִּנְנוּ רָאָה אֱלֹהִים * קָרַם הַמִּקְרָא וּפְרִשָׁהוּ, אֱלֹהִים
רָאָה מִגִּנְנוּ : הוּא הַמֶּלֶךְ שֶׁכָּל דוֹד וְדוֹר : — (יא) מֵאֲרָף * יָמִים בְּמָקוֹם אַחֵר :
הַפְּתוּפָף * עֲמוּד כֶּסֶף הַבֵּית : מְדוּר * בְּחִילּוֹף אוֹתוֹת (עַמ"ס לַמַּעֲלָה סִימָן פ"ג
פְּסוֹק י"א) הוּא מִמְּקוֹר עַר אִלּוּ שָׂרִי שֶׁבִּל"א עֲשִׂינוּ יִשְׁכַּת קִבֵּעַ : — (יב) וּמִנֵּן *
ה' הוּא הַמִּנֵּן הָאֲמִתִּי וְאִם הַמֶּלֶךְ הוּא מִגִּנְנוּ שְׁלוּחֹוֹ שֶׁל מָקוֹם הוּא : — (יג) אֲשֶׁרִי
אֲרָם בּוֹטַח בְּךָ * כֵּאֵן הִיתָה מִסְּיִימַת תַּפְלַת הַלְכוֹר, וְכֵן אֶחָד וְאֶחָד הִיָּה שׁוֹאֵל
מֵהַ מִשְׁאֲלוֹת לָבוֹ :

פה

(א) למנצח - הולי חובר מזמור זה אחר הסוף עלמות בני שאל המוקעים
ואחר קבור אותם עם עלמות שאל ויהונתן (ט"ב כ"א י"ד) שכן כמובן שם ויעתר
אלהים לארץ אחרי כן, שרולה לומר שחלל הרעב ושרתה ברכה בארץ ישראל : —
(ב) רציח - כמו נחית בחסדך, נהלת בעיך, שמעו עמים, חיל אמו, או נכחלו

נמנו כל ישיבי כנען שגשגות הים, כולם ענה במקום לוי, שהמסורה מליח הדבר
כחילו כבד היה, ורק אחד בהם, ואחזמו רעד ל' עתיד אולי להזכיר, כי הדבר עתיד
להיות ולא היה כבר; וכן לשונות אלה, רליות, שבת, נשאת, כסית, הספת, השיבות,
כולם במקום רלה, טוב, טא, ונו' הם, ומפסק ד' טובנו ומעלה מדבר בל' עתיד:
שבת שבות' מל' וטכ הלפנון לכרמל, ל' הפיכת מלכ דבר, וכן זה' טכ את שבות
איוכ (בסוף הספר, טס) וגם פעל טבה במלחמה ממקור זה, כי מלכ השבי יתהפך
כרבע, וטר יהיה לעבד: — (ג) בסית' כסה וכפר קהובים בענינם (וכפרת
אותה מבית ומחוז בכפר, פר' נח), וענין הפסק כף' עון חמור שקשה לישראל
לסבול העונש הראוי לו נשאתו אתה, וחטאות קלות שאפשר להם לסבול ענשם
כפרתם ע"י יסורים: — (ד) השיבות' ל' עומד, וכא בהפעיל להורות שהכריח
עלמו לשוכ: — (ה) שובנו' שוב אלינו או שוב שבותנו: — (ו) האנף' תקנה
רוחך, ואנף' היא הכרה טבעית היוצאת מאף' איש קלד רוח: — (ח) חסדך
וישעך' הנחנו משועים לפניך ואתה חתן לנו יטעך ובוה מראה לנו אות חסדך:
— (ט) כי ידבר שרונ' ל' אם מ"מ קרוב לודאי הוא: ואל חסידיו' כימי
דוד היו בני ישראל באמנים לה, ואין כאן מקום להאריך מדוע סבלו אז עונש חטאת
שאלו, והלור תמים פעלו (ועמ"ט בהוא"ל משה"ל פ"ב כ"א א'): לכסרה'
כמו לכסילות, לפטחון כוזב באלהי נכד שרונם' מכוכבי השמים וכסילותם (ישעיה
י"ג י"ד): — (י) לשכן' קרוב לשכון: — (יא) חסד ואמת' צדק
ושלום' חסד ולדק יכוילו מן השמים, בשכר אמת ושלום המושלים בארץ, ואמת
ולדק אלה שניהם נחלפים לחסד ולדקה ושלום: — (יב) נשקף' נראה הדק מן
השמים, יפליא ה' חסדו עם ישראל שיראה כי חפץ בו: — (יד) יחלף' האל
בשמו פעמיו לדרכו כלומר בהנהיגו כמשפטו תכל כולה ימים לדק וחסד לפניו
כלו' יעשה לו חק לשפט תכל וכ"י, בפרט בחסד ולא במשפט:

פו

(א) חפלה לדור' נראה שחבר דוד מומרו זה בברחו מפני הכסלוס (פסוק
י"ד) רק מאהבתו את בנו מבקש מאת האל, הכלה לעלמו ואינו מבקש (עונש עליו
ועל בני בריתו: פי עני ואביון, אני' בטעה ההיא היו דוד ואביו מוטלים

פרעב לולי פרולי שפדנסס (ט"ז י"ז) כ"ט העם רעב ועוף ולמה במדבר): —
(ב) כי חסיד אני' עושה חסד עסי העניים, וגם אחיטלם לי מדה כנגד מדה
ושמור נפשי שלא אמות פרעב: חישע' מיד איוכ: — (ד) נפשי אשא'
ודרך נפש מרה בהסתפק עמה לפני ה' תקבל מזה נחומים ותחנחם ותשמח:
— (ו) תפלת' שמתודה אני חטאתי: תחנונותי' טאני מבקש למלא חן
בעיניך בהודות טובך וחסדך: — (ח) באלהים' גם המאמינים באלהים האחרים
יודו שאתה גדול על אלהיהם בגבורה וחסד, א"כ לו חכמו יעזבו ויבאו להסתחות
לפניך: — (יא) באמתך' בדרכך שהוא דרך אמת, ושם אמת ישמש, להוראת
יושר ולדק שדרכם הוא הדרך האמתית שיש לו לאדם לעמוד: — (יג) והצללת'
ע"ד ומולדתך אשר הולדת אלהיהם (פר' יוחי) דבר עתיד שאדם מליח לנגד עיניו
בעבר: — (יד) ורא שמוך דגגרה' שאתה טונא הכנודים רוקס: —
(יז) ויבשו' ויחזרו בהם ויחדלו מהלחם נגדי אם יישמעו שהאל עזר את דוד אפילו
בדבר קטן, ובוה הפחיד גם חוטי את הכסלוס (ט"ז י"ז): והפר עלת אחיתפל:

פז

(א) לבני קרח' עוד ד' מומורים נמלאו בשם האחרים, בני קרח, הימן,
איתן ומשה וסודרו זה אחר זה, ואח"כ כל המומורים הם בלי טם מחברים או הם
בשם דוד: יסודתו' טל המומור כלו' נחבר לספר טבה הרי ירושלים שהם ההרי
קדם, ובי"ח בהררי ענינה בעבור כמו ויעבד יעקב כרחל (פרשת וילא): —
(ד) רהב' מלטון ירהבו הנער בוקן (ישעיה ג' ה') ומקורו בחילוף אותיות
(להלכה-להלכיר) להב, ל' שקדנות והמלהכות במלחמה ויתכן שם זה על המלרים
שגברו בחכמתם על כל גויי קדם, וכו' בלינים גדולים המופרים שקדנותם ועלמחם:
זה ידר שם' בהזכיר הערים והאותות יופירו גדוליהם וחכמיהם, רק מופטים
הם, ובהזכיר ליון יאמרו איש ואיש, ילד כה' גדוליה וחכמיה רכו' מאד ומה' היתה
זאת כי חפלו לכוננה כלח, ורבות החכמים ואנשי הדעת הכונה במדינה יגרום
טלים וקיום לה: — (ו) ה' יספר וגו' ככתוב בספרו כל איש מגדולי ונכבדי
כ"א ואחד לה נעדר יפגע תדיר באיוה מהם שהוא ימכ"י, וזה דבר אמת הוא, ולו
ידעו נערינו קורות בני עמם ימי קדם עד היום כדעתם קורות היונים והרומיים

ידאו כי ב"י לא נופלים מהם ולא משום עם ועם: — (ז) וישראלים כהרלים
 גם אלה דברי ה' שם משוררים, שם מחללים בחלילים (חכמת השיר והנגון היא
 חכמה אלהית): **כל מעיני בך** כל מעינות רוח קדשי הנאללות מאתי נמלאות
 בך, ודעת גדל (כפירושו ליטעיה ו' ח') אחס המשוררים והתם המחוללים למדו
 את הפס המאמר הזה שהוא « כל מעיני בך: »

פח

(א) **לעניות** שיר שהמלח מנגן מחלית השסוק ושאר המנגנים עונים הקלי
 האחר אחריו: **לחיון האורחי** מכני זרח בן פרץ בן יהודה (ד"ה ה' ב' ו')
 והאל"ף נוספת כמו בתיבת אורוע (ירמיה ל"ב כ"ה) ומה שכתוב בד"ה עליו ועל
 היתן לחיו טכני פרץ היו ר"ל מלאכיו, כי בני דורו של דוד ושל שלמה היו ואביהם
 מחול שמו והימן זה לא ידענו מה טיבו וקורותיו (מ"א ד' ל') וכל המזמור יתכן
 לאדם מזרע ששלחוהו מחוץ לעיר והוא יושב בבית החפשי (פסו' ו') כמו עזיהו
 (מ"ב ט"ו ה', ד"ה ב' כ"ו כ"ה) שאולי היה בית סמוך לבית הקברות: — (ב) **יום**
 באותו היום שגילו אני נועק לנגדך, ונגד הטעמים, שלפיהם ר"ל ביום זעקתי
 ובלילה הני נגדך, כל' זעקתי נגדך תמיד יום ולילה, או יום כמו יום יום; ובלילה
 הוא ע"ד קומי רני בלילה (איכה ה' י"ט) שכדומית הלילה לבו של אדם נשבר וכדכה
 יוהר: — (ד) **בנבר** לא כתב אנוש בכונה לומר הרואה אותי סוכר זהו נבר
 בתקפו בעוד שהיו בי אילות וכן, היל שם מופשט מן אל וזה מן אל, שיש בידו לשום
 כל דבר לאל (איוב כ"ד כ"ה) וכן שדי מן שדר, כי כח שפע האל לטובה נראה
 לב"א כדבר טכני ובמה מורה יכלתו להם? ביסרו אותם: — (ו) **חפשי** ממקור
 ויחפש ולא מלא את התרפים (פר' וינא), שאדם חפשי הולך לו ולריך לבקשו היפה
 הוא, וכן המזרע הוא חוץ לישוב, וקראו ל' מושאל למקום שהוא שם בית החפשי:
במו חללים אולי היה כתוב כמו בכי"ת בין המתים (עיין פסו' ה'), מ"מ יתכן גם
 בכ"ף: **מירך** מחמת ירך ומכחך, שלא תבא מ"ס אחר הנושא בבנין הפעול, ומתי
 מספר מהם כמו גרוסה מאיפה (פר' אמור) תעוב מהם (פר' בחקתי) נראה
 כיולאים מן הכלל, רק יש לפרש מ"ס שלהם באופן אחר (עיין במשדל) מרוחקה
 מאלל אישה הארץ תשאר לבדה כלתם: **נגזרו** בד"ה כעזיהו או עזריהו כתוב כי

גזר מבית ה': — (ח) **וכל** כמו וכלל, או היתה כונתו לומר וכל משפריך
 ענוני רק סיים דבורו ביחסו עניו לאל: — (ט) **תועבות** שהמזרע היה קורא
 טמא! טמא! **ברא** בבית החפשי: — (יא) **אם רפאים וגו'** עמ"ש סי'
 ל' י"ד על פסוק היוודך עפר: — (יד) **תקדמך** תבא לקראתך, כמו אשר לא
 קדמו אחכס כללם ובמים (תנא): — (טו) **תונח** תרחיק מעל פניך, ונח
 בחילוף אותיות שלח: — (טז) **וגיע** שרש גוע קרוב לנעה מורה אכזב אדם
 קרוב למותה, ובהולאת העי"ן ע"ד בני קדם הכרת נע דומה לקול היוכל מנרון
 אדם גוסס ומפי השור: **מנער** מנעורי חליתי כלרעת: **אפונה** ממקור פן
 חיי תלואים לי מנגד; או ר"ל חדל אומץ לבני מחמת השחוממות ותמיד ארגו: —
 (יז) **צמחתוני** כפל הת"ו לחזק, ופעל צמח ולמה הראש מזרע לם, ולום
 תחלת הוראתו יום קבוצ ואסיפת עם, ומה צמח הראש, אסיפת הסער, ופעל צמח
 קרוב ללחץ ודחק וצרר: — (יט) **מידעי מחשך** אין לי טוב כי אם לשבת
 במקום נעדר האור, וחושך בלדי שמים ומחשך בלדי אדם, או מחשך הוראתו
 מקום חושך:

פט

(א) **משכיל לאיתן** נראה שמזמור זה חננו איתן לכבוד דוד ע"ה פסוק
 ועד בטחק כאמן סלה, ואחריו שוררו אותו הלויים בביהמק, ובימי מלך ממלכי יהודה
 (חוקיה?) הוסיפו עליו יותר המזמור הקובל ומתרגם על ה' שעוב ונח זרע דוד
 שאל"כ איך יאמר חסדי ה' עולם אשירה וגו' והוא הולך ומתרגם עליו! —
 (ג) **יבנה** יהיה נכון ועומד חסד ה' עם משיחו: **שמים וגו'** כמו האל תמים
 דרכו (למעלה י"ח ל"א) נושא מופרד, Nominat. absol. בשמים שמת מכוון אמונתך
 כשאתה מבטיח אתה קורא לשמים לעד ומשיחם לאית ברייתך ומלילה זו מלאכה
 פעמי' הרבה כתב"ך: — (ו) **ויורו וגו'** ואין מדתך כמדת ב"ו המבטיח ורולה לקיים
 רק קולך יכלתו תמנעהו, רק אתה חכם חפץ ויכול, ומעטי ידיך שמים יודו ויורו כי
 כן הדבר: **קדשים** המלאכים או בני אדם חסידיך: — (ז) **בבני ארים**
 העמים עובדי ע"ו היו מאמינים שיש שם אלהים גדולים וקטנים ובני אלהים, מדרגה
 תחת מדרגה, ינס ביחסם להם כח ונכורה היו מוכרחי' להודו' כמו יתרו כי אהי ישראל

גדול מכולם, וכן אמר משה אשר מי אל (לפי מחשבת העמים) בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך (פר' ואתחנן) : — (ח) **אר נערץ הבה** : (תזר הפעל כמו הרבה) בסוד וקיצוץ מלאכים קדושים : — (ט) **חסין** : מל' חוסן שפנינו חיל כל' ארמי, וחסין הוא תזר על משקל ל' ארמי שממנו נעתק שכל' הק היתה חו"ת שלו ראוייה לקמן רחב : **ואמוניך סביבותיך** : משכיבותיך כיכר כי כל תוכל ואין מונע ממך מלקיים הכתובותיך : — (י) **תשבחם** : עמ"ש סי' ס"ה על פסו' משכית שאין ימים : — (יא) **רהב** : פרשניו למעלה פ"ד : — (יב) **זרוע עם גבורה** : כח ואומץ : — (יג) **יקרמו פניך** : הם תמיד נגד פניך והתה מביט בם וזוכרם : — (יד) **יודעי תרועה** : ע"ד ותרועע מלך בו (פר' בלק) יודעים להריע בקול גדול בספרם גדלתך : **באור פניך יהלכון** : ככל מהלכם לפניך תראה להם פנים להיבות ונחמדות : — (טו) **תפארת עזמו** : אחת סבת הפארת המסוככת להם מחמת עוון ואומץ לבם בלרות : — (טז) **כי לה' מגננו** : המלך שהוא מגן לנו הוא קנין ה' שהוא עשהו, ואין לך משפט קניה גדול מפסות הדבר בידים : — (יז) **לחסידך** : לשמואל הנביא : **שויתי עזר על גבור** : ע"ד וכלב כל חכם לב נתתי חכמה (פר' תשא) הוא גבור מעלמו ואני בעזרו ומוסיף על גבורתו ומה מתקו דבריהם ו"ל מדת הקב"ה כלי מלא מחויק, כלי ריקן אינו מחויק : — (יח) **לא ישיא** : לא יהיה לו כנוטה הבא אל ביתו לחכול כליו ולקחת אותו ואת בניו לו לעבדים כמשפטי העמים בימים ההם : — (יט) **ביום** : גבולו יגיע עד הים הגדול ממערב ועד ים סוף מדרום : **ובנהרות** : ירדן ופרת : — (כ) **בבקר** : כל המלכים הם בני כי אני מקימם, רק הוא בכור להם ונוטל פי שנים בהסנחתי : — (כא) **בירח** : אשר יבון עולם (לזמן ארוך מאוד) ובעבור כן הוא (הירח) עד וזאת נאמן סלה (לזמן ארוך) להבטחחו : — (כב) **ואתה ונחת וגו'** : מכאן מתחלה התוספת שהוסיפו אולי בימי חזקיהו ולו יתכנו מליכות מקראות אלה יותר מכל מלכי בית דוד : — (כג) **נארת** : מקורו אר מקור ארור, תחת היותה ברית קודש הרחקתה כדבר ארור ומתועב : **חללת** : גורו בהפילך אותו לארץ : — (כד) **גדרותיו** : הוא עשה לו גדרים ומבצרים (ד"ה ב' ל"ב ה') ולא הועילו לו בפני סנחריב : **מחתה** : כנפול מכלר אשר מכר ובידי סנחריב חתו בני חילו שבירושלים ופחדו לנפסם : — (כה) **ששהו וגו'** : ואין

מונע מהם כי סגור היה חזקיהו בירושלים : — (כו) **צור חרבו** : חרבו השכונה כלו' בני חילו לא עלרו כח לפני סנחריב : — (כז) **מטהרו** : מלה מנוקדת ניקוד זר, וכראה שכונת הכותב היתה לעשותו סס, מטהר, רק המנקד חשבו פעל מקור והמ"ס שמושיית כמו **משמר**, רק נקד הטי"ת חטף קמץ. תחת הס"א **משחרו**, ה' **שפת** אותו מהיות טהור : **מנחתה** : כמו אשר מגן לריד בידך (פרשת לך לך) בחילוף רי"ט כנו"ן (בן-בר) : — (כח) **הקצרת ימי עדומיו** : טעורנו כחור בן ל"ט שנה החילו, הלרות לבא עליו (מ"ב י"ח ב' וי"ג) : **בושה** : שמלאכי סנחריב חרפוהו (שם פסוק כ' וגו') : — (כט) **מה חלד** : מה יאריכו עוד חיי טרם אחדל מלהיות ? שוא בראת וגו' : **אם חיהם קלרים ומרים הלא להכל בראתם** : — (ל) **ורא יראה מות** : מי יוכל להאריך ימיו כרלונו עד שיחדלו ימי הרעה ויוכל גם הוא לראות בטוב : **סרה** : מוסב לאל והוא לשון קריאה עמ"ש סימן ג' ג' או ר"ל מי היה או יהיה בעולם שיוכל למלט כפשו מיד שחול : — (לא) **עבדיך** : שרי חייליו שחרפס רבשקה, וזכור כי רב עמלי בשאמי בחקי שגט, ישראל כאשר יסא האמן את היונק, או מוסב לחרפת שלפניו וחסרה המ"ס, זכור החרפה שנסאמי תמיד בחקי שלא אוכל לשכחה והיתה לי מיד עמים רבים מכל סביבי (פסוק מ"ב) : — (לב) **עקבות** : מהלך רגלי, כל מעשי והסתדלותי ללכת בדרכיך ולהסיר הכמות, ובס' חשבו זה כפסע נגדך וחרפוני עליו (מ"ב י"ח כ"ב) :

ספר רביעי

ז

(א) **תפלה למשה** : אחר שנחתם דין על הכותינו במדבר שלא ליכנס לארץ על דבר המרגלים : **מעון** : מחסה : **לנו** : לכלל ב"א מימי הנוס שאז הוחל לקרא בשם ה' (פר' בראשית) כלומר שעלה על לב ב"א למלוא רוחה ללררם בשועם אל ה' או לנו לבני ישראל כפרט : **בדר ודר** : בלרות סקדמן בגלות מזרים, שכן כחוב (פר' שמות) ויאנחו בני ישראל מן העבודה וילעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה : — (ב) **בטרם הרים ילדו** : שנוצרו אח"כ ובטרם חוללת ובראת הארץ שנקיימותה היתה תבו ובהו ובטרם בראת שמים ולבאם שקדמו

לארץ וגם הם נכנסים תחת שם תבל הכללי. הוראת יכלתך, וכמו שהראתה בימים בלי
תחלה שקודם בריאת העולם הנעלמים מדעתני, כן תראה בימים שאין להם סוף שיהיו
אחר כליון הארץ, וזה נגד מה שאמר בתפלתו (פר' שלח) מכלתי יכלת ה' להביא וגו'.
שטם מדבר לה' בדבר לאנוש, וכאן כנאות לכבודו : ותחולל ל' לידה כמו חולל
אילות תשמר (איוב ל"ט א') והוא בנין פֶּעַל ומוסב אל ה' : — (ג) **עַד רִבְא** .
כפירוש רז"ל עד דכדוכה של נפש, ולא לנקתה כי גרעו מכבוד הראוי לך, רק לטובת
כ"א כדי שיחזרו אליך, ותשכ מל' ושכ הלכנון לכרמל (ישעיה כ"ט י"ז) הפיכת מלכ :
— (ד) **כִּי אֵלֶּף שָׁנִים וְגו'** . ואינך מקפיד על ההווה עתה גם אם יגרום אנחה
לב"א כי רואה עתידות אמת ויודע שסופו לטובה : — (ה) **זֶרְמָחָם** . הכנוי מוסב
לשנים או לב"א כל' לדורות שאתה עובר עליהם במהרה כורס מים : **שָׁנָה יִהְיוּ** .
שנים אם יישן אדם שעות הרבה דומו' עליו כרגע : **יִחְדָּךְ** . כל אחד מבני אדם, ויחלף
ר"ל יוליא ענפים חדשים וזה סימן שטן רענן הוא : — (ו) **יִמּוּרֶל** . מבנין פֶּעַל
וחסר הנושא יבא איש ויצו אותו חסר באופן שייכס, ואין לבדד שהיה ראוי לנקדו
ימולל לעשותו פֶּעַל, וכ"ז דמיון הנון לאנשי המדבר שמתו רובם בחוקף שנותיהם :
— (ז) **נִבְחַלְנוּ** . יש לפוטרו כנהוג מל' בלהות ושחמון, ויש ג"כ לפוטרו ל' נחן
כמו ויכחלו להביא את המן (אסתר ו' י"ד) מהרת מיתתנו : — (ח) **עֲלַמְנוּ** . מלשון
עלם, ובדלתי הבהורי' שבבני ישראל התחילו בתרעומת והזקנים לא מחו בידם ובכו
אחריהם או ר"ל שהאומה כולה היתה עוד בזמן משה בימי עלומיה שלא הורגלו בחיים
חפשים ולא ידעו ערכם ובחרו בעבדות מחיי צרה וסכנה, והאל לא אבה לסלוח
תלונותם : — (ט) **בְּמִוּ חֲגָה** . מל' לא יתנו כגרוגס (למטה קט"ו ז') כמו
הכרת קול, או ל' הגיון הלב כמו מחשבה הבאה פתע והולכת לה לתת מקום
לחברתה : — (י) **בָּהֶם** . בעבור עונותינו, או בעבור אָפֶךְ וחמתך ועברתך
שזכר למעלה כי נגזר על הכזורים למות כמשך זמן מ' שנה : **בְּגִבּוֹרֶת** . אם יגיעו
לקץ היותר רחוק : **וְרִהַבְּם** . ככר כתבנו על שם רהב למעלה (פ"ז ד') וכל שקדנות
והתלהבות שני חיינו הם עמל כל' יגיע יותר מן הראוי לערך המועלת או יותר
מכן און (כחילוף אותיות הגרון וגו' בלמ"ד לשכה-נשכה) הכל : **כִּי גִו חִישׁ** .
מל' ויגו שלום מן הים (פר' בהעלתך), וגו' מקור שרש גוו ענינו כריתה,
ועיף המפוסף יכרת מעינינו, וכחילוף אותיות גו וחיש אחד הם (וסלרס, פלג-פלה) :

וחיש או חוש היא הכרה טבעית להוראת מהירות התנועה Husch בלשון אשכנז,
השקדנות הזה הוא הכל כי פתאום יעוף ואיכנו, ואנחנו ג"כ מעופפים כל' היום
כאן ומחר בקבר : — (יא) **כִּי יִוֹדַע** . מי הוא שמעלה על דעתו תמיד כי דע לו
בחטאו : **וְכִירָאֲחֶךָ עֲבֶרְתָּךְ** . ומי הוא היודע כל' המעלה על דעתו תמיד
שאל קונא ומואס ברע אתה וטעברתך היא כיראה הראויה לב"א אותך וממך, יראת
הרוממות ויראת העונש, ועברה תעבור על האדם רגע ומכלה, כעד שאף (ממקור
אָנַף הכרה טבעית שישמיע אדם נלאה לסכול דבר המכעיסו) קשה ביותר ; וכאן
שני הכרדפים שמשו יפה, אם עברתך כ"כ קשה ק"ו עו אָפֶךְ : — (יב) **לִמְנוֹת**
יִמִּינוּ . כקמלן זה ההולך ומונה מעותיו ושוקל כל אחד מהם הרכה פעמים בידו
טרם יוליאו, כן למדנו למנות ימינו ולחשוב כי יום שעבר לא ישוב עוד ולהוליאם
במעשים טובים : — (יג) **שׁוֹבָה וְגו'** . שבאותם מ' שנה היו ישראל כנופיים למקום :
— (יד) **בִּבְקֶר** . בימי עלומנו, וזה אמר על הכחורים שיראו בביאת הארץ
בבחורותיהם ולא יאחדו לראותה עד בואם בשנים ובין כך יתעכבו במדבר ויחיו
חיי צער : — (טו) **בִּימֹת עֲנִיָּתֵנוּ** . במזרים, או חזר מומור זה אחר שנתעכבו
איוה שנים במדבר : — (טז) **עֲבָרֶיךָ** . המעשים למות במדבר : **פַּעֲלֶיךָ** .
גבורות שתעשה לדור הכנכם לארץ : **וְהִדְרֶיךָ** . הדר כל' ארמי חזר, שאדם נרתע
וחזר לאחוריו מחמת יראה ; אם תעשה פלא עמנו עתה ילמדו הכחורים מעשרותם
לירא אותך וכל ימיהם יִבְרָךְךָ : — (יז) **וּמַעֲשֵׂה יְרִינֹו בּוֹנֵנָה עֲרִינוּ** .
תחת שעתה במדבר נראה לנו שאנו ינעים לריק כי יודעים אנחנו שמעוחד עלינו
המות בקרב שנים :

צא

(א) **יוֹשֵׁב בַּסֶּתֶר עֲלִיּוֹן** . המשך מומור הקודם, ואולי הם דברי משה
ליהושע לאמץ את לבו כמו שלווה, ורגעו אמה יהושע שכבר בטחת בה' ולא ניסת
לחכריך להוציא דבה על הארץ ואמרת אך בה' אל תמרדו ואתם אל תיראו את עם
הארץ וגו' (פרשת שלח), יתלונן מבנין התפעל, יכריח עצמו ללון ולחסות
בכל שדי, כלומר מושל על ילדו וכף אותו לכלתי יסיתנו להטיל ספק בהבטחות ה'

ויכלתו : — (ב) אמר : לך, ואכטיחך על ה' צורי וגו' ובעבורו שהוא ילדך מפח יקום : אבטח בו : שאני כוטח בו, ונמשך לכתוב אחריו : — (ג) מפח יקוּשׁ מפח הלכד ב"א הנוקטים בו, כלו' שהוא יעורך על ירך, שלא יתפתה אחר דברי חברך : מדבר הוות : הממית חבריך, וכן הוא אומר (סס) וימיתו האנשים מוליאי דבת הארץ רעה במנפה לפני ה', והוות קבוצ הוה מגזרת ווי הכרה טבעית לזער, וגם ממקור היה, כי לרות נהיות הרבה בעולם וב"א מעומד להן : — (ד) צנה וסחרה : שתיכן מגן המקיף האדם מפלוג רוחותיו, כלנה רצון תעטרנו (למעלה סוף סי' ה'), וסחרה מל' ארמי סחור סחור תרגומו של סביב : אמתת דכרו שמכטיח ועושה : — (ו) מדבר וגו' : יש חולאים המתנבזים בקור הלילה, ויש מתנבזים וטודדים בחום ההרים : — (ז) אלה ורבה : מכ"י שגזר עליהם למות כולם במדבר : — (ח) כי אתה : אמרת ה' מחסי, ופעל אמר חסר בהרבה פסוקים כאלה אף שלא כל' הסיר, מנשה כי (אמר) נשני אלהים וגו' (פרשת מקץ) ורבים כמהו : עליון : חסרה הבי"ת, באל עליון שמה מעונך ומכסחך, או שמת מעונך עליון ע"ד איחן מושכך ושים בסלע קנך (פר' בלק) : — (יב) חנוף : מבנין הקל ויולא ומוסב ליהושע : — (יג) שחל : בחילוף למ"ד ברי"ש (להנהיל-להסיר) שחר, אריה ששער זוארו נוטה לשחור והוא הנמצא בארץ ערב וחזק ועז מאד, בעוד שחברו האריה מגזרת אור שערז נהוב, וכפיר אולי הוא בחילוף אותיות גיכ"ק וכומ"ק (ויסגרו-ויסכרו, גלגל-גלגל) גביר, האריה ביתר כחו וגבורתו : פתן : בחילוף אותיות פתל, נחש הנפתל על טרפו וחונקו ; חנין הוא הרמש הנדול הנקרא קראקאדיל החי בגילוס, הנהר ומשמיע קול יללה כככית עולל ויונק ומוזה שמו מגזרת לתנות לבת יפתח הגלעדי (שופטים י"א מ') וכן כתוב (איוב ל' כ"ח כ"ט) קמתי בקהל אשוע אח הייתי לתנים, ואע"פ שחנים במ"ס היא מן חיה חרנמה שד"ל כלב הבר, מ"מ גם היא שמה מגזרת תאניה ואניה, מחמת קול יללה שמשמעת : — (יד) כי בי חשק וגו' : הם דברי ה' : אשגברו : אשימהו במקום בטוח, ומשגב משרט שגב מקורו, השי"ן מקור שרט נשא, וגב מקור שרט גבה : — (טו) ואכבהו : לעיני בני ישראל וכן כתוב (יהושע ו' כ"ז) והיו שמעו בכל הארץ : — (טז) ואראהו בישועתי : מלחמת ל"א מלכים :

צב

(א) מזמור שיר ליום השבת : כמו ששנינו בסוף מ' תמיד, ליום שכלו שבת ומנוחה, לחיי העולמים, ומנוחת השבת היא מעין מנוחת ע"הב, ומי שטרח בע"ס יאכל בשבת וזה רמוז במזמור זה כפרת רשעים . . . להשמידם עדי עד, לדיק כחמר יפרח . . . שחולים בבית ה' וגו' : — (ג) דהניד : רטנו להניד חסדך ואמונתך בבקר וכלילות, כלו' תמיד : — (ד) עלי הגיון בכנור : מל' לא יהנו כגרינא (למטה קט"ו ז') ל' השמעת קול כפה וכאן רטנו סיר, טוב להודות בליווי עשור וכלל וכליווי סיר ונינון כנור : — (ה) בפעלך : כמה שאני מבין כי עשית בכונה ובחכמה (עמ"ס למעלה ז' י"ד) : — (ו) עמקי : באופן שבער, שהוא כבעיר ואינו משים לב רק על מה שהוא עתה, וכסיל המשים בטחונו הכל ככוטח על כוכבי השמים וכסיליהם, לא ימלאם : מחשבותיך : חשב ממקור שב שאלם שב עליו בדעתו להכינו ולסקלו יפה : — (ח) כמו עשב : שכן לילה היה וכן לילה אבד, וכן וילינו מלשון כלץ ילא וימל (איוב י"ד ב') : להשמדם : מבנין נפעל, להיותם (למען יהיו) נשמידים : — (ט) ואתה מרום : שם במקום מאר, מרום ונעלה, ול' קריאה הוא, ואתה ה' המרום לעולם אתה, או נגד הטעמים מרום לעולם, וכונת הפסוק ב"א שחיו חיי טעה אינו רואה הדבר כ"א כמו שהוא לפניו ויחשוב שהרשע יאריך ימיו בטוב ויקבל שכר תחת עונש על רשעו, רק אתה המרום מראיית ב"א וחי חיי עולם יודע שסוף הרשע לאבד : — (י) הנה : פתאום : יתפרדו : איש מעל אחיו ויחדל עלמם : — (יא) ברתי כה"ט בעשותו התיבה מלרע אולי חוה דעתו שהוא סס ולא פעל, בלילה שלי, וכן למעלה (י"ז ג') ומתי כל יעבר פי, מחשבתו, רק חמתי ראיתי אור (ישעיה מ"ד ט"ו) כודאי זרות הוא : — (יב) בשורי : במפלת שורי או שוררי, שעיניהם תמיד עלי (בהכנת השור) לראות אם אכשל, והחכם המליץ כמ"ר יוסף פרולי במאמר על הראש כל' איטלקי כתב וז"ל « בימי האביב ירזה בשר הראש (שלפי דעתו הוא » הבהמה הנקראת רענגעהיר כל' אשכנז) מחמת הכנים העוקלים אותן, ואז טעם » בשרו טפל ועורו לא יללח למלאכה, אך בימי הקיץ ישמן הראש שנית ואז » הזיידים יטו עליו רעה ללכדה, רק הראש יתגלל מהם ע"דקות ראותו ושמיעותו »

וכונת המשורר כאן לפי דעת החכם הנ"ל היא דמיון נמור לראש, ושמן מלשון ובשרי כחש משמן (למטה ק"ט כ"ד) גם אני כראש השמן שנית אחר שהייתי בלה ורזה והתמלט משנאי ע"י דקות ראיתי ושמיעתי ונראים הדברים כדברי דרש מ"מ יט להתייבש עליהם כי לא דברי ריק הם : — (יג) ישגה - מל"א, וישתמשו בו בשית וסנ"א בל"א נ"כ הלך הולך וגדל : — (יד) שתולים - ממקום גדילתם למקום שמן ממנו (עמ"ס למעלה א' ג') והמשל לעלים שיגדלו בבית ה' תחת השנחחו ויפרחו ויעשו תנובה גם בשיבה (שלא תתכן כ"א בכני אדם, ובה יולא מן המשל לגמול, עמ"ס למעלה סי' פ' ט') וכונתו על הדיוקים שה' משגיח עליהם לטובה ואם ראשיתם תלעזר אחריתם ישגא מאלד, ויש בזה רמז לחיי כלל רק אין זה תכלית כונת המשורר שלא תתכן שיבה בחיי כלל, וגם להגיד כי ישר ה' שאחריו מורה בכירוד שכונתו על הע"ה :

צג

(א) ה' מרדך - המשך הקודם וכן מומור שאחריו : גאות - ל' התרוממות וגובה, הראה כי רם ונשא הוא : חבון הבל וגו' - שחשבה להתמוטט מחמת הרשעים מטי הדין שהוא יסודו של עולם : — (ב) מאז - מומן קדמון ומלת אז הוראתה זמן רחוק עבר אז עתיד, והכנעני אז בארץ (פרשת לך לך) אז יכנע לבכם הערל (פרשת בחקתי) : — (ג) דבים - מלשון תשב אנוש עד דכא, קול שמולידים המים כשגרים גדותיהם ובדכאם כל דבר המתלבב נגדם : — (ד) מקולות - יותר מקולות מים אדירים במרום ה', ואדיר והדר ממקור ל' ארמי שבו הדר הוראתו חור (בחילוף אותיות אה"ע, זה"ד) שאלם נרתע לאחריו מחמת אימה : — (ה) ערתיך - שאתה מעיד ומתרה כב"א (עמ"ס למעלה י"ט ח') אל תבטחו בל"ע ובטחו כי : לביתך - שהוא נאוו ויפה (כמו שחורה אני ונאווה ש"ה א' ה' רק כאן ראוייה הו"ו לסגול במקום קמץ לפי שבית ל' זכר הוא, אז הוא נסתר עבר) וקודש, נא הסיכני ה' לארך ימים, ע"ד ושנתי בבית ה' לארך ימים (למעלה סוף סימן כ"ג) וחסר הפעל כמו למעלה (כ' י"ג) עד מתי ורבים כמהו :

צד

(א) אר נקמות ה' - גם זה המזמור מדבר בשלוח הרשעים וכשחונס עד יבא יום ישולם להם כפעלם, א"כ הוא המשך סי' ל"ב, ואימתו היה זה שגאים דכאו עני ואביון אלמנה גר ויתום ? נראה שהיה בסוף ימי שאל כשבעתתהו רוח רעה, ודואג וסיעתו נכרו, ומי יקום לי עם מרעים (פסוק ט"ו) עד סוף המזמור נראים לכאורה כדברי דוד : נקמות - עיקר שרשו נקי-מ וראשית הוראתו עונש, כל הרג קין שבעתים יקם (בראשית) יענש, וכן נקם יקם (משפטים) יענש, ובקבל ענשו ינקה מעונו, אף כאן אל נקמות, אל מענים, ופסוק שאחריו יוכיח : ואח"כ הוסיף להוראת נטור איבה לאיש עד לשלם לו רע כפעלו ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלסטים (שופטים ט"ז כ"ח) : הופיע - שרש יפע בחילוף אותיות הגרון יפה, ומורה אור חוק : — (ד) יביעו ירברו - הראשון משרש נכע הוראתו הלך ודבר בלי גמנים גם בלי טענות חזקות, בעוד שדבר מקור הוראתו, נהג ומורה נהוג אחרי' לדעתנו ע"י טענות מיוסדות : עתק - כל"א עתיק יסן, ואולי מן היין שכל כמה שיזשן יחזק הוסיף ל' עתק להוראת חזק, ושד"ל בפירושו על ישיה (כ"ג י"ח) פירשו מל' ערבי יפה ומהודר, וכל' רומי Antiquus והוסיף בל"הק להוראת חזק : יתאמרו - מנורת את ה' האמרת היום (פר' תבא) רוממת, ומל' זה גם לא מתעמר בה (פר' כי תלך) והאמרי כגבה ארוים גבהו (עמוס ב' ט') ואמיר הוא ענף נבוה, וגשיאי ערב נקראו בשם אימיר, וגם שרש אולי מקורו מזה הענין, איש מדבר בקלרה ואין מביא טענה לדבריו בלשון וקלין המנוה ועבדיו עושים, רק נכון יותר לומר שמקורו א"ס והיא הכרה סבבית נשמעת בראשונה על פי עולל ויונק, וממנה גם שם א"ס : — (ט) הנטע און וגו' - כל אומן טרם שיפשה כלי בודאי יש לו דעה כרורה מתשמישו וסוף מעשה כמחשבה תחלה, א"כ כשהאל יצר ובטע עין ואון בודאי ידע מה היא ראיה ושמיעה, ויחם לאון פעל נטע לפי שחיש השמע הוא מבפנים ביומר, ופעל יצר לעין שיצירתה נפלאה מיצירת כל אבר ואבר : — (י) היסר - אין הוראתו ל' יסורים רק ל' מוסר ולימוד, וכן הלא יוכיח שאחריו, כלו' יודיע בראיות זמורות שרואה ושומע הוא : — (יא) מחשבות - מה שאלם חושב לעשות בעלמו מבלי עזר ה' על ידו, ואם ילליח לדכא עמיתו, הוא שבת מוסר בידי האל, שאחר

שנסתמש בו יסבור שכל אלו : — (יב) תישרנו : דומה לתלמדנו שאחריו ; ומתורחך ל' הוראה ולימוד, וע"י הוראתך תלמדנו להשקיע לו מימי רע, והוראות אלה הם קורות ימי קדם כהפיכת סדום וטבעת פרעה וכבוס ארץ כנען ע"י ב"י : — (יג) עמו ונחלתו : כמו בפסוק ה' הכשרים שבעם שעליהם יתכן לומר שהם עמו ובחיריו (נחלתו) של הקב"ה : — (טו) ישוב : המשפט שעהה הוא משפט עול ישוב לקדמותו ויהיה משפט לך, או ישוב ל' ושב הלכנו לכרמל (ישעיה כ"ט י"ז) ל' הפוך מלכ דבר : ואחריו : אחרי המשפט ישובו ויפנו כל ישרי לב : — (טז) די : לעזרתי : עם : נגד, כמו ותהי עוד המלחמה בנוב עם פלשתים (ש"ב כ"א י"ח) ויערכו אתם מלחמה בעמק הסדים (פר' לך לך) : — (יז) דומה : חסרה הכי'ת במקום דומיה וסתיקה, בקבר : — (יט) שרעפי : ברי"ש נוספת כמו שרכיט מגזרת שכת, והמחשבות מסתעפות וכולדות זו מזו כסעיפי האלן : ישעשעו ממקור טעה כפול, מה שאדם שועה ופונה ליו וחוזר ופונה : — (כ) הירחברך : הכנוי מוסב לאל, הירחברך לך, ע"ד היות אהיה כמוך (למעלה כ' כ"א) אם אתה רואה וסומע ושותק דומה שישרו מעשיהם בעיניך ; ויש לפרשו ג"כ מוסב לרשע, אתה יוצר עמל עלי חק, החושב אתה לשכת על כן ובסיס נאמן בשכתך על כסא שהכינות לך ע"י הוות ורשע : יצר עמל : עושהו בכונה ועלי חק, שעשית ממנו חק והרגל לך ולא מתאכזר אתה חוטא : — (כא) יגדו : מהוראת גדולים הילאים לבו בז, וגדר בחילוף אותיות (זה-דין, זה-דהב) גזו ל' כריתה כמו וכן נגזזו ועבר (נחום א' י"ב) : — (כג) יצמיחם ה' אלהינו : כאן, סוף השיר, ולכו נרגנה וסני המזמורים שאחריו הם שיר בפני עצמו :

צה

(א) לבו : חמשה מזמורים אלה הם שני שירים, הראשון בעל ג' חלקים והשני בעל שנים, וענינם דומה, ומליצות הרבה שונות בשניהם, ונראה שחברו ע"י דוד אחר תשועת ה' לו מבני עמון שחרפו מלאכיו ואח"כ התאזרו ג"כ להלחם בנדו ובטחו על אליהם שיעזרו על ידם, וה' השוכח חמם עשה בהם שפטים : נרגנה : רכן קרוב לרמס (ממוט-מנוט) הרים קול, ונרעה : מוסיף עליו, ופעל הריע ורעה שניהם ממקור אחד, ותרעה היא קול גדול המשבר ומרועע לב שומעו,

וגם גופים קשים על ידו ישרו בהפרד חלקיהם זה מזה : — (ב) נקדמה : נלך לקראתו (עמ"ש סי' י"ח ו') : — (ג) עד בר ארזים : ע"ד כימי אל בשמים ובארץ (פר' ואתחנן) השמש והירח ושאר הגופים שהגויס עובדים הם תחת ממשלת האל והוא מלך גדול עליהם ומנהלם כרצונו : — (ד) מחקרי ארץ : מעמקי ארץ שב"א לא הגיעו עוד לחקור אותם : ותועפות הרים : ראשי ההרים שאדם ייעף לעלות עדיהם ; והחכם המליץ ר' יוסף ברולי (במאמרו) על הראש שהוכרנו סי' ל"ב י"א) מוציאו מל' מבין עפאים יתנו קול (ממקור ל' ארמי) ומפרשו ההרים הגדולים המסתעפים כענפי אילן, וכן שמעון ירד לסעיף סלע עיטם (סופטים ט"ו ח') : — (ה) והוא עשהו : כל הוא עשהו, ואין לך משפט קביה לאדם יותר ממה שעשה וילך בידיו : — (ו) נשחחוה ונכרעה נברכה : כל אחד מוסיף על חברו, השתחויה (כלי מליצת אפים ארזה עמו) הוא מל' ושח עינים יושיע (איוב כ"ב כ"ט) שחיית הראש או הגב ג"כ כלפי הארץ ; כריעה, כפיפת הכרכים כדרך שעושי' במודים בלי נפילה לארץ, כריעה, כפיפת הכרכים עד לארץ : — (ז) היום : היינו לשעבר ונוסיף להיות אם בקולו תשמעו : — (ט) נסוני : נסה יכול כמעשים, ובחן במחשבות, נסוני אם עושה אני להם גם ובחנו מחשבותי אם דעתי להוסיף לעשות להם נסים גם לעתיד : — (י) אקוש : יש לפרשו מהוראת קטטה בל"ח כמו ובתקומתך אתקוטט (למטס קל"ט כ"א) הייתי כריב עם הדור ההוא מ"מ מקורו קט בחילוף אותיות (טנא-ננא) קץ, מל' קלתי בחיי (פר' תולדות) ודבר הנקלץ יקטן : תעי לבב : ע"ד גוי אחד עלות (פר' האינו) שלכם תועה : — (יא) אם : ל' שבועה ודברה תורה כל' ב"א, קללה ונ תכל עלי אם אעשה זאת, והיו שומקים מלהזכיר דבר קללתם שלא לפתוח פיהם לשטן :

צו

(ב) בשרו מיום ליום : שרש בשר הוא פשר ופתר בחילוף אותיות בומ"ק ומבשר ומגיד פתרון שניהם מודיעים דבר חדש ומטים אוזן שומעיהם לדבריהם, ומיום ליום הוא ע"ד יום ליום יביע אמר (למעלה י"ט ג') בכל יום בשרו כדי שיודע ביום שאחריו : — (ה) ארזים : מל' רפאי אליל כלכם (איוב י"ג ד') רועה האליל (זכריה י"א י"ז) נמנעי היכולת, בעוד שה' אין חקר ליכולתו, והרואה כי

השמים מעשי ידי: — (ו) **עו**: התאורות לפעול בכחו: — (ז) **ה'** **סלך**: ומאחר שאורב משפט הוא, לא תמוט עוד הארץ ממלוכה בעבור חמם אנשי עול, והוא ידן דין ישר בין עם לעם: — (יא) **ירעם הים**: יודיע שמחתו כהרימו קול לפי דרכו: — (יב) **באמונתו**: באהבתו האמת והאמונה:

צז

(א) **איים רבים**: מל' מאלה נפרדו איי הגוים (פר' נח), הרבה גוים קטנים מפורדים הנזאקים תחת עול לוחמיהם ישמחו במלך ה' על הארץ, כלו' בהראותו כי לו המלוכה והוא שופט עריצים ומשפילים, יצפו גם הם לישיעה מנושיתם: — (ב) **ענן וערפל סביביו**: לעשות דין ברשעים: **צדק וגו'**: לריב ריב העשוקים: — (ה) **הרים ברונו**: ל' משל, כלומר אין חוק ונכור שיתלכ נגדו: — (ו) **עברי פסל וגו'**: הממהללים באליהם טיוטעוים שוחד הקרבנות שמקריבים להם מבלי שקול אם הדין אתם אם לא: — (י) **ארהבי ה'**: ומדרך האורב להשתדל למלאות חפץ אהובו, וה' שונא רע, לכן שנאורו גם אתם, ואל תאמרו בלבבכם איך נתנצל מאויביו המריעים לנו, כי ה' יכליחם מידם, כי שומר נפשות חסידיו הוא, נפשות עושי חסד (כלו' יותר ממה שמוטל עליהם) בעבור כי זה חפצו: — (יא) **זרע**: כורע הזה העתיד לזמוח בן מדקת הנדיק וישר לבו עתיד לזמוח לו אור ושמחה, ומלאנו אורה ל' מושאל להוראת שמחה, ליהודים היתה אורה ושמחה (אסתר ח' ט"ו):

צח

(א) **הושיעה לו ימינו**: כמו והושיע ירך לך (ס"א כ"ה כ"ו) כביכול היו לו לרים ואין מושיע לו מהם והושיע הוא את עמנו: — (ד) **פצחו**: פה, ופתח ופלא אחד הם, (קרן-כרת-חרץ-חרת): — (ח) **ימחאו**: מל"א והוראתו הכה, וממנה גם ל' ומחה אל כחף ים כנרת (פר' מסעי) והכה והגיע הם נרדפים כי הכאה היא גניעה בכח:

צט

(א) **ישב ברובים**: מלך ע"כ הנוט הארץ, ואע"פ שנוט ומוט נרדפים מ"מ הראשון מורה תרועה לרנע והשני לזמן ארוך: — (ד) **ועז סלך**: ויודו

נ"כ פז כלו' התאורות כח מלך האורב, משפט והחפץ שהיושר יכון כלו' יעמוד על כן ובסיום: **משפט וצדקה**: משפט להרחיק האויב מארצנו, וצדקה לחמו לנו למס, כי מאחר שחשב הוא לשומנו למס ראוי לו לנפול בשחת פעל: — (ו) **משה ואהרן בכהניו וגו'**: אתם בני עולה ראוי כי ה' כ"כ אורב משפט שאפילו גדולי כהניו (שלפי דעות המשובשות שבעמים בימים הקדמונים האלילים היה להם מטוא פנים לכהניהם) וגדולי נביאיו נענשים על עבדות שבידם: — (ז) **וחק נתן דמו**: וחק אשר נתן למו: — (ח) **עניחם**: כששעו אליך על בני עמם, וגם כי להם כלו' בעבורם וזכותם נשאת עון בני עמם, עב"ז נקמת כלו' שלמת להם נמול (עמ"ס למעלה ז"ד א') **על ערירותם**: על שלא שמו לב לעשות צווי בחכמות הדיוק (עמ"ס למעלה ו' י') ולא נודע לנו איזה מאותו פרטי, מחיי שמואל דומה לחטאת משה ואהרן שכני דורו חשבו שבעבור כן מת (לפי קבלת רבותינו בחז"י ימיו בהיותו בן כ"ב שנה, ת"כ מ"ק כ"ח), ובימיהם היתה דעה פשוטה שאין מיתה בלא חטא:

ק

(ג) **דעו**: שימו לבבכם ע"ז, ע"ד וידעת היום והשבת אל לבבך (פרשת זאתחנן): **ולו אנחנו**: הוא עשנו א"כ יש לו דין קניה עלינו, ויש אם למסורת, הוא עשנו בעוד שאנחנו לא היינו בין הנמלאים:

קא

(א) **חסד**: שטטית עמי, ומשפט שטטית, באויבין, אודיעם, כשירי, ובזמרתו אלה, ויש עוד לפרש כאשר אשבח ואשיר חסד ומשפט, לך אחי מומר, כי מדות אלה הן מכון כסאך: — (ב) **אשכירה**: שם שכל ופעל שכל והשכיל היוצא ממנו, מקורם סד"ל, וסך או סך הוא מקור שרש שכה שענינו כל"א ראה והביט, וישקף מתורגם ואסתכי, ועמנו כל"הק אכן משכית, (פר' כהר) ושכיות החמדה (ישעיה ב' ט"ו), ול' מושאל עברו משכיות לבב (למעלה ע"ג ו') מה שהלב רואה בחזיונותיו, א"כ השכיל ראשית הוראתו הביט אל דבר, וכאן ר"ל בהתהלכי בדרך תמים חביט לראות מחי תבוא אלן, כלו' אשים מגמתי שרוח קדשך תלכסני: **בקרב ביתי**:

סאין רואה אותי שם כלמך, ולדקתי לא להראות לנ"ו: — (ג) **לנגד עיני** : אפילו מחשבת רשע ארחיק, משנאחזי מעשה הרשעים השטים ומתרחקים מן הדרך הישרה: **לא ידבק בי** : אם הייתי חושב ברשע בנקל הייתי עובר ממחשבה למעשה, עכשיו שאני מרחיק המחשבה, בודאי המעשה לא ידבק בי: — (ד) **לבב עקש** : מי שלבבו כלתי ישר, וכן רע איש רע מעללים: **לא אדע** : איני רואה לדעתו והוא לי כור: — (ה) **מלשני** : הקמץ חטוף ורות הוא והיתה ראויה הלמ"ד להשתח, אקדוהו ע"ד המרובעים והוסיפו בו גם הו"ו והיו"ד בסופו היא לתפארת הקריאה ע"ד מקימי מנביה ודומיהם במזמור קי"ג: **אצטית** : אכלה מל' לזמיתות (פר' בהר) וכמו פעל כלה ממקור כל, כן זמת ממקור גם, וגם ראשית הוראתו אסיפה, ומה זמת הראש וזומת הגידים: **לא אוכל** : לסבול וכן פירש סד"ל ולא יכלו דברו לסלום (פר' וישב) לא יכלו לסבול דברי שלום שבפיו, שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי, כאילו זר החלום בעיניו וסוף והכל הוא: — (ו) **עיני** : כמו עיניך בשדה אשר יקלרון (רות כ' ט'), אשא עיני לבקש בנאמני ארץ מי ישב עמדי: **ישראלני** : יהיה ממשרתי: — (ז) **לא ישב וגו'** : ע"ד מה שאמר שלמה משל מקטיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים (משלי י"ב), אני לא אטה און למלשינים ולמחנפים ובכן משרתי ילמדו לדבר אמת: **לא יבון** : גם אם ישב לא תאריך ישיבתו, ולא יחשוב עמו בטוח מולב על כן וכסים: — (ח) **לבקרים** : ראשית השתדלותי תהיה זאת: **מעיר דה'** : שתהיה ירושלים ראויה להקרא עיר ה', שיושביה יהיו אנשי אמונה:

קב

(א) **תפלה לעני** : נראה מתיבות אלה שהמזמור חובר מאת איש אחד בעניו והכינו גם לעניים אחרים כמהו הנדפסים מחמת ערילוס, וממה שכתוב (פסוק י"א) כי נשאני ומשליכני נראה שדוד הוא מחברו בברחו מפני אכזלום, ועליו יתכן ג"כ פסוק כ"ד ענה בדרך כחי קנר ימי, רק הוכנסו בו באחרית הימים פסוקים על הגלות (י"ד כ"ג) או היו שם דומיהם והחלפו מליציותיהם, והראשון נראה יותר: **יעטף** : עטה ועטף ממקור עט, מקור שם עיט העוטה עלמו בכנפיו הגדולים, וכן עטלף מקורו עטף ועט מהטעם עלמו, והעייט עוטף עלמו בכנפיו

הדק כשנוטה למות, ומה שרש עטף להוראת חולשה גדולה כחולשת הניסם: **ישפך** : שיחו סגור בקרבו ומכבד עליו והוא שופכו להקל ממנו לבן, מלבד ששם השיח גם העינים יולו ומעה: **שיחו** : מה שאדם מדבר ועיניו שחות אע"פ שזה כסי"ן וזה כסי"ן, ושיח השדה משפיל ענפיו לארץ: — (ד) **בעשן** : כבעשן וחסרה כ"ף שימושים: **במוקד** : כבמוקד וחסרה הבי"ת, כדבר נשרף ועולה בעשן: — (ה) **הובת וגו'** : כעשב המוכה ונכרת שיבט, כן לכי הוכה ויבט: **בי** : באופן כ"כ גדלה אהבת לבי ומהומתו עד שלחמי היה לי לזר, וכן כי אפר שאחריו (פסוק י') עד כי: — (ו) **דבקה עצמי לבשרי** : כשר כחוט דבק, לעצם ביומתי, ואין לומר שהשתמש בשם כשר תחת עור, לפי שמלאכי באיוב (י"ט כ') בעורי ובבשרי דבקה עצמי: — (ז) **לקאת** : עוף מקיא מה שאוכל: **ביום** : עוף שיש לו כמין כוס כפיו וכו' כותן לידו ואח"כ מקיאו ואוכלו, א"כ שני העופות טבע אחד להם ויושבי מדברות ומרבות, כלו' סמוך לאנשי מים חון ליטוב הם ויושבים טעה אחר טעה על שפת מקוה מים וראשם שח לראות אם יראה דג במים לבלעו, ולעיני רואיהם דומים כאכלים היושבים דומים: — (ח) **שקרתי** : כדדה שגתי מעיני כיושב וסוקד על משמרתו: **בצפור בירד** : ל' זכר, ובשאר מקומות בתג"ך הוא ל' נקבה, שתי לפרים חיות טהורות (פר' מלורע), ויש במיני הצפורים כחורים שאם מת בן זוגם יושבים ענומים לבדם ואין מתחברים לאחיהם: — (ט) **מהוררי** : ע"ד אני מננינתי (איכה ג' ס"ג), ועמ"ש למעלה ה' ו': **בי נשבעו** : כמקרה פלוני יקרני (להפך מן כד' יכרך ישראל וגו' פר' ויחי) אם אעשה או לא אעשה דבר זה, ע"ד כה יעשה לי אלהים ועה יוסיף, א"כ לרתי היא גדולה כ"כ שהייתי להם למשל: — (י) **בי אפר** : באכלם היו יושבים על האפר (איוב, ומלך נינוה) ואוכלים פת באפר, וגם על הנחש המתגולל בעפר נאמר ועפר תאכל ומאכלו בעלי חיים ולא עפר: **ושקצי בבכי מסבתי** : סד"ל בפירושו על יסעיה (ה' כ"ב) כחב « נוהגים היו לשרב ביין סמים ידועים כדי שיהא משכר יותר וזה היה נקרא בשם מסיכה (מיכילים ונעזעניוס) »; אף כאן מסבתי ענינו ערבתי, ומכאובי ובכיי שכרוני וערכבו דעתי: — (יא) **ועמך וקצפך** : ועם או זעף נראה בפנים והוא תחלת הכעס, וקלף (קלף על פני מים, הושע י' ז') אכעבושות דרך הנראות על שפתי הכועס אחר טנדל כעסו: **נשאחני ותשליכני** : ע"ד השליך משמים

ארץ תפארת ישראל (איכה ב' א') מאיננה רבא לבירא עמיקתא : — (יב) **כצל**
נשוי : שבהנטות הלללים רפה היום לערוב ואמת היא טגס בורות השמש יארך
הלל א"כ ר"ל בכקר או בערב שחמה אינה מאירה כ"כ והלללים קלושים : — (טו) **כי**
רצו וגו' : עבדיך עתה שבו אליך ואזהבים ארצם המולדה עתה חן בעיניהם בעוד
שלשעבר הראו עלמם כמאסים בה, כיון שלא חשו להיטיב מעשיהם כדי שלא לנלות
ממנה : — (יח) **הערער** : מל' והיה כערער בערבה (ירמיה י"ו). ומל' ואנכי
הולך ערירי (לר' לך) יושב לכדו, ולו ולפעל ערה מקור אחד דבר היושב לכדו גלוי
לכל הוא, רק עיר נראה שמקורו לר' בחילוף עי"ן בלד"י (לאן-עין, רעע-רנן) וכן
חנה להוראת כפר, מקום לר' וסנור ע"י חומה או נדר : — (יט) **ועם נברא** :
כמו לעם כולד (למעלה סוף סי' כ"ב) : — (כא) **אסיר** : ביד כונשיו שדנהו
ליהרג : — (כב) **לספר** : כאופן שיספר, כמו לאסמה בה (סוף פר' ויקרא)
לשמא בה (פר' אמור) : — (כד) **בדרך** : אולי כאן חוזר אל דוד, בדבריו
מפני אכזלום : **קצר ימי** : שקפלה עליו זקנה מדוב תלאתיו : — (כה) **ברור**
דורים שנותיק : לפניך אין מהירות כי הכל תראה בעינך, רק אני כלחה נפשי
לראות בטוב, שאם אמות לא אראה עוד טוב בחיים האלה : — (כו) **תחליפם**
ויחרפו : לשון נופל על לשון, תחליפם בשמים וארץ אחרים, והם יעברו ויכלו :
— (כח) **ואתה הוא** : שזה בהיותו לעולם : — (כט) **בני עבדיך וגו'** : גם
זה הפסוק נראה כנוסף או כמחולף בגלות, ואם יראה אדם להניח שכל המזמור
חובר בגלות יש לו על מה שיסמוך : **ישכנו** : שנית לכטח על הארץ שנתת לאבותם
ויכון מוסיף על ישכון (אע"פ שמקור שניהם הוא בן), רק שכן ענינו ישיבה ארוכה
ויכון ישיבה בטובה, ולפניך : כמו לו ישמעאל יחיה לפניך, תחת השנחתך, שלא תסתיר
פניך מהם עוד :

קג

(א) **לדור** : שני מזמורים אלה הם מבחרי שירי המלך המשורר, לרוממות
המחשבו ולתפארת המליכה : **ובל קרבי** : ואחם קרבי כולכם ברכו את שם קדשן,
ורצונו שיסתתפו האיברים עם הנשמה לכרך את ה', שעומק התפעלות הנפש **תראה**
התעוררות האיברים : — (ב) **גמוריו** : ההפרש בין שרש שלם וגמר הוא שהראשון

הוראתו כוא עד תכלית המלאכה באופן שלא יחסר כל בה ומהי בשלם
שכפנים, ותשלם כל המלאכה : (מ"א ז' כ"א) וגמר הוראתו כוא עד תכלית המלאכה
איך שיהיה, כי גמר חסיד (למעלה י"ב ב'). וגמר בחילוף אותיות (להלכה-להלול)
גמל, א"כ יתכן שם גמול לעשית חסד, שמתאר שהמלאכה אינה שלימה איננה ראויה
לשכר שלם, ותגמיל בתוספת אותיות מוסיף על גמול ושניהם מורים חסד גדול
וגובר על מעט כשרון מעטי כ"א : — (ג) **לכר עונבי** : ל' יחיד, לכל עון שכר :
תחלואיכי : תחלואים בתוספת אותיות מוסיף על חלואים, והוראתו חלואים
הכוללים מעפוש האויר ומתפשטים ע"י מנע החולה או נגיעת כליו, וכאן ר"ל
חלואים גדולים : — (ד) **המעטרכי** : המסוכל אותך, וכן (למעלה סוף מזמור
ה') כלנה רגון תעטרנו : **חסד** : להטיב עמך, ורחמים למנוע ממך הרעה : —
(ה) **עריך** : פיך המיפה הפנים, (וכן למעלה ל"ב ט') : תחחדש : ג"ל שגורים
אע"פ שכל בסימן הרבים לזכרים הוא ל' נקבה כמו שם נשים פלגשים, אכזבים
ודומיהם, ולנקבות לא ישמור חוקי הרבים והיחיד לא ישמור זלא בפעלים, כי
תקראנה מלחמה (פרשת שמות), ועיניו קמה (שמואל א' ד' ט"ו). משביע
עדיך בטוב באופן שגמורייך תתחדש (תתחדשנה) כנשר, כלומר כנוצת הנשר
המתחדשת בכל שנה ושנה, ובימי נפול הגולה העיף יושב ודומם כאכל ואומץ לבו
סר, ובהתחדש נולדו בן יוסיף אומן, וכן הדבר ג"כ בשאר העופות, רק לקח הנשר
למשל כי מלך העופות הוא ; ויש מפרשים שם נשר זה על עוף Fenix (שממנו שם
פינחס) השורף עצמו בזקנותו ומאפרו יולד עוף אחר בחור וטוב, והוא עוף לא היה
ולא נברא, ונראה שחרסומי מדרים משלו בו משל על הנפש הנלחית המתפשט בגוף
איש ישים, ובהפרדה מן הגוף תשוב לימי עלומיה להשכלתה ובינתה, וכאן מדבר
כנפש ורבנו שחז"ל פירש נשר זה מל' חכמים, הפני הנשר (מ' סוכה פ"א מ"ג) עלים
הנושרים מן האילן בימי הסתו ומתחדשים בימי האביב, ובה"ט הפסוק בתיבת
תתחדש, ונראה שכוונתו לעשותו ל' נמצא מוסב לשם אדם הנרדף לנפש, אמה
תתחדש ונפודיק יהיו כנעורי הנשר, וכל זה מפני דחקו להניח שגורים יהיה לשון
נקבה, רק דעתו רחוקה : — (ו) **צדקות** : לכל אדם יותר ממה שראוי לו כפי
משפטו, רק ילדק לעטוה כזאת לו : **וששפטים** : בראוי ולא יותר, עושה בעושים
להליל עושיהם מידם : — (ז) **דרביו** : כל מנות שנחן למטה אינם כ"א כפי

דרכיו בהתנהגות עם גוראיו הן למשפט הן לדקה, הן לחסד הן לקדושה: **עדילותיו** מעשיו הנפלאים שעשאים בכונה כדי שידעוהו (על שרש פעל ועלל כתוב למעלה ז' ט"ו): — (ח) **רחום**: ונמנע מענוש: **וחנון**: ומרבה להיטיב: **אדים**: אדם כועס נשימותיו קצרות, ולהפך אדם קשה לכעוס מאריך בגשימתו: — (ט) **רנצח ולעולם**: לזמן ארוך: — (יא) **נבר**: נדדף לנבה ושניהם ממקור נב שממנו גם טס גבעה: — (יד) **זכור**: בפעלים עומדים כינינו פעול יש לו הוראת זמן עבר בלבד כמו שפירש רש"י על פסוק ולא תקחו כפר ליום אל עיר מלקטו (פר' מסעי) לאחר כבר נס, ובפעלים יוצאים יש לו שתי הוראות הפעול והעבר, רק לפעמים (כמו כאן) כיוצא מן הכלל, יש לו רק הוראת העבר, וזכר עתה, וזכור כבר וזכר: — (טו) **ולא יבירונו עוד מקומו**: כי כבר זין אחר מלא מקומו, וכן באיוב (ח' י"ח) אם יבלענו ממקומו וכחם בו לא ראיתך: — (יט) **בשמים**: שם יראו מעשיו הנפלאים ביושר והמורים על היותו ונכחו: — (כ) **עשי דברו לשמע**: ע"ד כל הדברים אשר דבר ה' נעשה ונשמע (פר' משפטים) חכפ ששומעים מה בפיו עושים רצונו: — (כא) **צבאיו**: אולי רומז לנבואות השמים והארץ, כל' חוקי הטבע בברואים שיש להם לכא וזמן קבוע מתי יתהוו וזמן תה יארכו היותם ומתי יאבדו שאם היתה כונתו על המלכים היה כפל ענין הפסוק הקודם, ואח"כ מזכיר כל הברואים כולם ובתוכם גם נפשו:

קר

(א) **הור**: קרוב בהוראתו לאור, ונחת מהודך עליו (פר' פינחס) והדר בתוספת אות מוסיף עליו, מלבד שהדר כל' אור שאלם נרתע לאחוריו מחמת אימה: — (ד) **מלאביו**: לעשות רצונו: — (ח) **על מכוניה**: כפשוטו: כדעת הקדמונים, כמו כי לה' מלוקי ארץ (תפלת חנה), או רצונו חוקי הטבע הקבועים מאתו ולא ישנו תפקידם: — (ו) **בסיתו**: בא הכנוי ל' זכר, ע"כ מוכרחים אנו לומר שמוסב הוא למחוס, תהום (Nominat absol), ע"ד האל תמים דרכו למעלה, י"ח ל"א) אתה האל כסית אותו בקליפת אדמה כמו בלבוס, והתהום לפי דעת הקדמונים היה מתחת לארץ, רק ממה שכתוב אחריו אין למאוס ג"כ בדברי האומר שהכנוי מוסב לארץ (ומלאנו ארץ ל' זכר, ולא נשא אותם הארץ,

פר' לך) וחסרה כי"ת שמושית לפני טס תהום ולבוש, אתה האל כסית הארץ בתהום כמו בלבוס, ביום ראשון של ב"ט, והמים עמדו על ההרים עד אשר נערת בס והכרחתם להאסף במקום שחקות להם; ולפי הפירוש הראשון על הרים יעמדו מים כונתו על האדים העולים מן התהום דרך האדמה ונעשים עננים ועבים ועולים ויושבים על ההרים עד שהטס גוער בס ומנרסם ממקום למקום עד שנופלים לארץ במטר וגשם, וממם נעשים מעינים ונחלים שיורדים לים שהוא נכול טס אל למים: — (י) **מעינים**: הנוטפים מן הסלעים כדמעה מן העין ויורדים ונעשים נחלים (נחל בחילוף אותיות, פלח-פלג, להנהיל-להנהיר, נגר) הנגפים בין הרים עד רדתם לנקעה ומשם לים: — (יא) **פראים**: חמורי הכר, רק יש להניח טס זה לכל בהמה או אדם החי במדבר כל' חזן ליטוב, והוא יהיה פרא אדם (פרשת לך לך): — (יב) **עפאים**: מל"א עפיה שפיר (דניאל ד' ט') עלי האילן הכפולים ושוכבים ו"עו, כפול מתרגמין עיף (בחילוף אותיות בומ"ף, עב) ומוזה גם מלת אף להוראת תוספת; והחכם המליץ יוסף ברזלי (עמ"ס למעלה ז"ה ד') פירש מנורה זו גם כמנורות ראש, כחוק קרני ראש הנראים למרחוק כיער עלים בהתנוודד עדר ראמים ממקום למקום, וכסף תועפות (איוב כ"ב כ"ה) אכן כסף שבקרב הכסף עשוי כמין עץ בעל ענפים (Dendrit): — (יג) **מפרי מעשיך**: מטר וגשם וטל: — (יד) **רעברת הארם**: לבעבור יעבוד אותו עשב (הדגן): **להוציא**: ע"י מעשיך אלה (גשם ומטר): **לחם**: מאכל מן הארץ: — (טו) **ויין**: ולהוליא יין המשמח לבב אנוש **האנוש** מחמת עמלו על האדמה: **להצהיר**: בהיפוך אותיות להנהיר, ובזמן קדמון היו טס שבע כפולות בנדכפרת, (ספר יצירה ריש פ"ד) ורי"ט דנוסה היה לה הכרה קשה וריש רפויה היה לה הכרה נוטה להברת הלמ"ד כמו כל' ארץ סינים (China) ומלואהר שענינו אורה נהיה טס להלה להוראת פנים מאירות: **משמן**: מחמת שמנונית שבהן (כפנים); כמו וכשרי כחש משמן (למטה ק"ט כ"ד): **ולחם**: כאן ענינו פת: — (טז) **עצי ה'**: הנבוכים; ע"ד שלהבת יה (ס' ה' ח' ו'): — (יח) **לשפנים**: מל' ושפני טמוני חול (פר' וואת הכרחה) חיה מעלת גרה המסתמרת בסלעים, ואיננה ידועה בבירור איזו היא: — (יט) **למוערים**: לזמנים קבועים ומיועדים: **ידע מבואו**: ובכל יום מימות הסגה וזרח ושוקע במקום אחר: — (כ) **חרמש**: ממקור מש מקור שרש מוס,

וערב כל"א רמס : — (בא) שאנים וסאנתם היא כמפלה לאל שיכין טרפס :
 — (כד) קנינך עמ"ס למעלה ז"ה ה' : — (כז) זרחב ידים שיש לו
 זרועות רחובות. תפוס מקום הרכה : — (כו) רצחק בו למען ינחק הלויחן
 בים, ולויתן (לפי דברי הח' ברזלי הנ"ל במאמר מיוחד על תנין זה) הוא הנקרא
 Squala Lamia ולויתן בחילוף אותיות בומ"ק למיתן, חן או תנין המשמיע לוויה
 ובכי (אשה לא תעורר לוויה במועד, ירושלמי מ"ק פ' משקין, בכיתה) כלויתו את
 האניות שהוא הולך אחריהן לבקש טרף, שאם יפל אחד מן המלחים בים הוא
 כולטו, והן בחילוף אותיות טן הוא מלטון לתנות לבת יפתח הנלעדי (סופטים י"א
 מ') : — (כו) ישברון ילפו, ומקור הפעל שב בחילוף אותיות וסל"ן ובומ"ק
 ק' מקור פעל לפה, ובל' רומי Spero בעוד שסבר כשי"ן ימנית הוא ממקור בר
 שהוראתו חזן : רחת למען תחן : — (כט) חסף במקום תאסף, וכן ויסף
 עוד דוד את כל כחור בישראל (ט"ו' א') ואסף ויסף וסוף וספה מקורם והוראתם
 קרובה, ובאסף התבואה היא ספה וכלה מן הסדה ונוספת על מה שבבית : —
 (ל) יבראון יעשו בריאות אחרות, ואעפ"י שהשתמשו בשרש ברא להוראת הוליא
 מן האין לים, מ"מ עיקר הוראתו גור, מל' ובראתו (יהושע י"ז י"א) כלו' תת תכנית
 אחר לדבר בגזר ממנו חלק מה, ובטבע כל השחמה היא בריאה חדשה : —
 (לא) יהי ל' הוה ולא ל' תפלה, כבוד ה' הוא לעולם, או יודע ויודר לכני אדם :
 ישמח יס לו כדאי לשמוח בהם כי נפלאים הם, או ל' תפלה, כולם אפילו הדומם
 שומע בקולו מכ"ס שלריכים כ"ח לשמוע : — (לד) שיחי שירי וזמרת שחני
 מומר לפניו בשמות אפים כדעתי שפלותי לערכו : — (לה) יתמו ולא יכרתו
 (כדעת ברוריא, ת"ב ברכות י') לא ימלאו עוד חטאים ורשעים בארץ :

קה

(א) הודו שני מומרים אלה (ק"ה וק"ו) נראה שחברם דוד בראשית
 מלכותו לסודר אותם לפני הארון היושב לו תחת האהל בבית המלך, ואח"כ היו
 משוררים אותם כנ"המק ג"כ ומעירים לב שומעיהם לזכור קורות אבותיהם וללמוד
 מהם איזו היא הדרך הישרה, וכד"ה (א' י"ג ח') הוא אומר סנתן דוד משוררים
 אסף ואחיו לפני ארון האלהים וביום הכיאו הארון אל ביתו נתן בידם שיר טראשיתו

מקלט מומור. זה (פסוק א' ט"ו) עם שניים קטני הערך, ויתר השיר. הוא מומור
 ל"ו גם הוא באיזה שניים ובתוספת דברים בסופו, ומלאו מומורים אחרים כמו כן
 מוכפלים (מומור י"ח ושירת דוד כ"ב כ"ב, מומור י"ג וק"ג, מקלט כ"ו וס' ומומור
 ק"ח) וכיניהם שניים, שדוד היה שר אותם בנוח עליו רוח ה' ואח"כ היה כותבם
 על ספר ומדייק כלשונם : הודו משרש ידה שענינו השליך נראה שראשית הוראתו
 היתה השלך עצמו ונפול על פניו ארצה לפני רם וכשא להורות כי המודה אינו חשוב
 כלום לפני איש תודתו : קראו בשמו הרימו קול בהוליא מפיכם שם ה' כלו'
 כוחותיו ומדותיו, וישנו ג"כ ללשון תפלה (ויקראו בשם הכעל לאמר הכעל עננו
 מ"א י"ח כ"א), רק מדרך איש מתחנן שלמנוא חן בעיני איש תחנתו מתחיל
 כשכתבו : הודיעו בעמים עלילותיו כומרכם שיר זה המזכיר קורות אבותיכם
 לא לבד בבית ה' כי גם כשבתכם בביתכם וכלכתכם בדרך ישמעוהו וילמדוהו גם
 הנכרים : — (ב) שירו לו כפה : זמרו לו בכלי זמרה : שיחו : תהיה זה
 שיחתכם בין איש לרעהו, ושיח הוא דבור בקול נמוך : — (ג) החדללו ואת
 מהי מהלכתם שאלם קוראים בשם קדשו, בעוד שיתר הגוים קוראים בשם האלילים :
 — (ד) דרשו ה' מל' לשכנו מדרשו (פר' ראה) : ועזו משכן עזו, מקום
 סע' שירות ותשבחות מודיעים יכלתו, וכן בקשו פניו תמיד שאח"כ סקדו על דלתות
 ביתו יום יום, ויש ג"כ לפרשו חקרו והשתדלו לדעת נפלאות ה' וכן מתעוררו
 לבקש פניו : — (ה) ומשפטי פיו ששפט עם מי הדין, עמכם או עם לריכם,
 וגם משפטים שילאו מפיו על אבותיכם כחטאם לפניו : — (ו) זרע ל' קריאה :
 — (ז) הוא וגו' אהנו כלכד ידענוהו, רק הוא השופט ומושל בכל הארץ : —
 (ח) דבר צוה מה שקבע ועמד שיהיה, זכרו לאלף דור (סוף פר' ואמתחנן)
 כפל תיבת לעולם שנראש הפסוק : — (י) ויעמידה הכרית ההיא ליעקב
 לחק לדבר שהוקבע ויהיה בלי ספק, כתורה חקקה על לוחות אבן למען
 תמקיים ימים רבים : — (יא) לאמר הם דברי הנרית : — (יב) בתיוחם
 אבותיכם אברהם יצחק ויעקב הנ"ל : כמעט שמזמן מועט באו לגור שם : —
 (יג) ויתחלבו שלשתם אברהם בארץ מנרים ובארץ פלשתיים, וילחק בארץ
 פלשתיים, ויעקב בארץ נהרים ובמנרים : — (יד) לא הניח וגו' ויהי חמת
 אלהים על הערבים וגו' (פר' וישלח) : ויובח וגו' פרעה ואחימלך : —

(טו) במשיחיו • ל' לך נתתם למטה (פר' קרח) ל' גדולה • ולנביאי • שאני מדבר עמהם והם מדברים בשמי ומודיעים אותי : — (יו) לפני זרע אברהם שגנור עליהם לרדת למצרים, וכן אמר יוסף לאחיו וישלחני אלהים לפניכם (פר' ויגש) : — (יח) בכבל • נראה שם ככל בחילוף אותיות הוא משרש כפל או משרש גבל שממנו גבול, והוראתו קורות מכופלות זו על זו, ובכל אחת מהן חריץ בשני מקומות, שבהתחבר שתי הקורות יחד בהסגרן יעשה חור עגול לה, וכן יתנו רגלי האסורים, והחור הוא גבול הנועם, ובאיו • (י"ג כ"ו, ל"ג י"א) נקראו סד, שממנו שם סדן בל"ח, ואח"כ הושאל שם ככלים גם לשלשלאות כרזל כמו כאן ולמטה (קמ"ט ח') ונכבדיהם בכבלי כרזל : נפשו • נותן, ולער הגוף יוחש ע"י הנפש : — (יט) דברו • התאמת פתרון חלום שר הנשקים : אמרת ה' • נזרתו ורגליו : צרפתהו • וקקה דעתו להבין עתידות מתוך הכלי החלום : — (כ) שלח מלך • פרעה שלח ויתירא, (רש"י) ואינו כמו שלח משה עבדו (פסוק כ"ו) לפי שמשה הלך באמת כשליחות ה', רק פרעה עשה רצון ה' ולא הלך בשליחותו, רק הרמכת'ן החוץ בפירוט ראב"ע והסב פעל שלח לה' שלפניו, שלח ה' מלך ומושל עמים, והוא מליצת כבוד ליוסף : — (כב) לאסר וגו' • למען בנפשו כל' ברכונו ובחפצו יתן בבית האסור מי שירצה גם השרים, וכן הוא אומר (פר' מקץ) אני פרעה ובלעדיך לא ירים וגו' : וזקניו יחבם • המשנה למלך היה רב החרטמים, וכן כדניאל (כ"מ"ח) הוא והשלטה על כל מדינת בבל ורב סגנין על כל חבתי בבל ; ומהחרטמים היו מנקטים פתרון חלומות, ומאחר שיוסף ודניאל ידעו להגיד והחרטמים לא ידעו, הנה הם היו גדולי החרטומים, וכן הוא אומר אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נכון וחכם כמוד ; וכל הערות אלה עשינו להוכיח שכותב מזמורים אלה היה לפניו ספר תורת ה', ועל פי ספורה היה שר שיריו : — (כד) ויעצמהו • עלום הוא מגזרת עלם המעמיד הגוף על עמידתו וכוונתו, וזה מגזרת עץ המתפלל בענפיו, והוראתו חזק מחמת רבוי אישיו : מצריו • יותר על כריו : — (כה) הפך לבם • יש לפרשו עומד ע"ד ומראה הנגע הפך לבן (פר' חוריע), ויש לפרשו יולא ומוסב לה', ע"ד ויחזק ה' את לב פדעה, כי אני הכבדתי את לבו (פר' בא) : דהחנכר • מל' ויתנכלו אותו להמיתו (פרשת ויטב), ונראה שהפעל מגזרת נכר (הכיר) בחילוף אותיות, בוא לידי הכרה, ונרדף הוא להתחכם,

דק'ל' חכמה יתכן יותר לדבר דק ולא לדבר רשע, אע"פ שמזלנו ויונדב' איש חכם מאד (ס"ב י"ג ב'), רק הוא יולא מן הכלל : — (כח) שלח חשך • מקרא זה חזן למקומו והיה ראוי לבא קודם פסוק ויד כל בכור רק גם במזמור ע"ח לא שמר סדר המכות, ושם לא בא זכר לכנים לשחין ולחשך, ובאן לדבר ולשחין : ולא כד' את דברו • חקות הטבע עשו כרצון ה' ושנו את עצמן, או מוסב למטה ולאחרן שלא פחדו לנפסם והלכו והיימו על פרעה : — (ל) שרץ • גם כאן ארץ הוא לשון זכר (עמ"ס למעלה ק"ה ה') : בחרדו • חדר הוא בית השכיבה המולנע עד שלדך לחתור אחריו : — (לה) וילק • שם מין ארבה ירוק המראה, ומוסב שמו בחילוף אותיות : — (לו) כושל • עני, כי כולם יולא מלאים וזהב וכסף ; או כושל חולה, שמהשגחת ה' היתה שלא היה בהם חולה נוטה למות המוכרה לישראל בארץ מצרים ועליו יושבו המצרים חמתם : — (טז) רמסך • מכאן סמך לסוכר שעמוד הענן היה חגן בעד השמש : — (מא) הלכו • נהרות במקום ליה, או הלכו מים בציות בשופע כמו נהר : — (מב) ביששון • בפנים להכות כשם ושיש הלכנים : — (מג) ועמר • מגזרת מל' שהוראתו כריתה, וענינו טורח מרובה ביותר על התועלת הנהיה ממנו, ע"כ נקרא גם הרשע עמל, ובאן הכענינים טרחו לקבוצ ולא נהנו מעושרם כ"א מעט א"כ עמל הוא להם : — (מד) בעבור • כשכא מחובר » עם שם מורה סנה גורמת, כמו בעבור האדם (פר' נח) וכשכא מחובר עם פעל » מורה סנה הכלית, בעבור תכרכני נפסך, (פר' חולדות) ובא גם כן בשימוש » למ"ד וענינו אחד, ובאשר תדקדק בעומק מליצת הלשון יבא בעבור לא לסנה » שכלית מחייבת דבר כ"א לכוונה ורצון, ייטב לי בעבורך (פר' לך לך), » כן ואב באור השרשים שלו ערך עבר :

קו

(א) כי טוב : מפורש בירמיה (ל"ג י"א) הודו את ה' לבאות כי טוב ה' לעולם חסדו : — (ב) מי ימלך • מל' ארמי והוראתו כל"הק הוליא מפיו דבר ור שמועו יתמה עליו, וכן מי מלל לאברהם (פר' וירא) : — (ג) אשרי שמרי משפט • נ' פסוקים אלה הם כמבוא למזמור זה שהוא המסך הקודם ומתחיל בפסוק מטאנו עם אבותינו, וכונתו הוליא והייתי גם אני משמר' משפט ואז הייתי

חולה בזכותי, עכשיו שידע אני בעלמי שאינני מהם אין לי כ"א לתלות בזכות אחרים, וענין שמרי משפט אולי הוא ל' המתנה, מפני אימתי יבא לידם ויעשו משפט, וזה דבר ר' לערך עשית לדקה (דבר צודק) בכל עת, ע"כ בא שומרי בלי דבים ועושה בלי יחיד, שאחר מעיר הוא העושה, וכן ואברהם מכריז ומקללך אחר (פר' לך לך) רבים יהיו המכריזים ואחד המקלל : — (ד) זכרני : ואל תשכחני בעת רצון לעמך, כשאחיה רולה כס וחביבים הם עליך : פקדני : ואל תעזבני, ביום שיסועו לפניך בני עמי שא גם את ראשי עמם : — (ה) לראות : למען אראה ואשמח ואמהלל כי מעובדיך גם אני, ובכל פעלים ושמות אלה, האחד מוסיף על חברו, זכרני, פקדני ; ראה, שמח, התהלל ; רצון, ישועה ; טובה, שמחה, תהלה ; עם, נוסע, בחיר, גוי, (ענינו גדולה עמ"ס) (נחלה : — (ו) חטאנו ונ' : העיקר הוא חטאת האבות, רק שתף גם דורו עמם שלא יהיה נראה כאומר הם הרשיעו ואנחנו יצדקנו : — (ז) השבילו : לא נתנו לכם לרדת עד עומק הדברים וללמוד מהם לעתיד לבטוח בה' בכל זקנה : וימרו על ים : שאמרו למשה המכלי אין קברים (פר' בשלח), ואולי כינתו באמרו על ים ולא על הים ולא ל' קצר וימרו על ים סוף, או לחת קצב ומדה לארבעת חלקי הפסוק, ששני הראשונים קברים ואחרונים יארכו בשוה, או לומר אחר שראו כמה מופתים במצרים גם על המים, נפל ספק בלכם אולי ים יעמוד נגד יכלת ה' ולא יוכל לעשות גם נס בים סוף ; וזה שכתב אחריו למען שמו ונבחרתו להודיע כי ידו בכל משלה : — (ט) ויחרב : מימיו נסונו אחר מפחד גערת ה' : במדבר : כמדבר, ואולי מדבר זה ענינו ליה ממש ולא שדה ומיטור (השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר פר' וישב) וה' הפך מקום שופע מים למקום העדרם מכל וכל : — (י) ויושיעם ונ' : גאל המורה הסרה משעבוד מוסיף על הושיע שהוראתו הללה מלכה, וכן חייב מבקש רעה איש מוסיף על טובה שהוראתו איבה גם בלא השתדל להרע לשונאו : — (יב) ויאמינו : כותב זה בודאי היה לפניו פסוק ויאמינו בה' (פר' בשלח) : — (יג) לא חבו לעצתו : מל' ואליהו חכה את חייב בדברים (איוב ל"ב ד') ל' המתנה, לא המתנו לשמוע מה שהאל יועץ עליהם, כלו' לא השמענו לגזרותיו הנראות כקשות והיו אך לטובתם : — (טו) וישלח רוזן לנפשם : בניפס, שכל גויה יש לה נפש, ולא שמנו באכלם בשר רק מתו בו, ואין לך רוזן יותר ממיכה :

— (טז) ויקנאו למשה : למ"ד למשה במקום את, כמו הרנו לאבנר (ט"ז ג' ל') וענינו ויכעיסו ססוף כל מין קנאה הוא כעס, ויש מפרשים אותו ל' אל מקנא באנשי עולה (למעלה ל"ו א') ראו בלדות עין התנשאותו (ומדוע תתנשאו על קהל ה' פר' קרח), ואז תשמע הלמ"ד במקום ב"ת : — (יז) על עדרת אבירים : על אנשי ביתו ובית קרח ודתן ועבדיהם שיצאו נזבים עם דתן ואבירים פתח זהליהם, ויש איוה נמנוס בדבר אם קרח עלמו נשרף או נכלע, שכן כתוב ולא יהיה כקרח וכעדתו שממש נראה כנשרף, ותכלע אחס ואת קרח (פר' פינחס) שממש נראה שנכלע (עיין במשדל, רק כאן מדבר בשתי עדרות שהאחת נכלעה והשנית נשרפה (פסוק י"ח) : — (יט) יעשו ענר : אולי איחד בכונה לדבר בעון הענל לסומכו לעון המרגלים שנעכור שניהם היה חפץ ה' להשמידם כולם, ואם בדבר קרח מלאנו פעמים הכדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע נראה שלא כולם רלה להשמיד רק הנקהלים לראות איך יפול דבר, והמלינים על משה ואהרן לאמר אתם המתם את עם ה' ; וחלי ראה, ממה שלא כחב בשתי הפעמים, כמו בענל ובמרגלים, ואעשה אותך לגוי גדול המורה שכינתו להשמיד כולם : — (כ) בתבנית : אפילו כיושני מנרים העובדים טור חי לא עשו, רק עבדו דבר בלי נפש ותנופה : אוכל עשב : חיות טורפות נכבדות מחמת אומץ לבם, רק אוכלי עשב רכי הלכב ונכזים הם : — (כג) בפרץ : ל' כפרץ רחב יאמיו (איוב ל' י"ד), וכאן המשל לקוח מפרץ שעשו אויבים בחומה ורולים להכנס בעיר דרך סם, ונבזרים מאנשי העיר עומדים בפניהם למנעם מעבור : — (כד) וירגנו : געועניו באזור מלון שלו כחב שלא נמלא בלשויות בני קדם סמך לדעת בכירור הוראת שרש זה רק לפי מקומו הוראתו תלויה, ואין לחבר לו ל' נרגן הנמלא בס' משלי שכינתו מדבר ל"ה רק נראה שבחילוף נ"ן בלמ"ד (לשכה-נשכה) הוא שרש רגל, וכאילו הלכו רכיל על ה' מאחר שדברו בננותו (וירגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אתנו ונ' פר' דברים) ונרגן מההוראה ההוא : — (כו) ויראפיל ונ' : כפ' שלח כתוב אם לא באשר דברם באוני כן אעשה לכם והם בתלונתם אמרו נשינו וספינו יהיו לבן, א"כ גם ה' כמזמחו להשמידם לא היתה כונתו להמית גם הטף רק לחתם לעבדים לפמים סניבות ישראל, זאת נראית כונת כותב מומור זה : — (כז) ויצמדו : ל' למד בקר שנראה שהיה ממיד זכר ונקבה (ע"כ בא הצווי לא תמרש בשור ובחמור יחדו

פר' תנא, אצל איסור-בלאים, ושור וחמור שם המין) ולמדים הם תכשיט ששני קלותיו נכנסים זה בזה, ולמיר פתיל נכנס ג"כ חוץ שפת הכלי, ופעור אולי פ"ה סל' מיותרת כפ"ה רפה כל' ישמעא (פעל-עלל) ומקורו ער מקור ערה וערה, נזדווגו לכבוד האליל ככהמות ולא ככניאדם שגשגהם הן רעיתם וחשוקתם, ולא מלאנו, שהם נמד לעבודת אליל אחר זולתי בעל פעור (פר' פילחם) : מתים : אלילים וכן ולא נהתי ממנו למת (פר' תבא) וכן ונתתי את פנדיכם על גלולים, על גלולים שהם תמיד פגרו' בלי נשמה : — (ד) ויפרל' מל' פלילים, עשה משפט ברשעים : — (רב) ויקציפו וגו' : גם זה מאומר, אולי מפני שגם מיתה משה : — (לב) ויבטא בשפתיו : מה שטוב לו אם לא היה מבטא, ונראה מזה שכותב המומר חשק שחטא משה היה אמרו אל העם בכעסו שמעו נא המורים המן הסלע הזה נוזיא לכם מים, או שהיה נראה ככלתי מאמין, או שאמר נוזיא במקום יוציא ה', ויש לפרשו : "כ מוסב לאל, ל' שבועה, האל נשבע שבועה לרעתו לכלתי יכנס לארץ : — (לו) עצביהם : אלילים שיש להם צורה מיוחדת בחיתוך איברים, מל' ידיך עלכוני ויעשוני (איוב) : — (לז) לשדים : אלילים שוכני מדבר שחפצם בשוד ושבר ולא בטוב ושלום ב"א : — (לח) ותחנף : ותטמא : (עמ"ס למעלה ל"ה ט"ל) : — (מג) ימרו בעצתם : לא למאבון ולפתוי הילר, רק מעלה שכתרו, וכי"ת בעלתם כני"ת ויעבד יעקב ברחל (פר' וילא) בעבור : וימכו : ויענו, הלכו הולך ודל : — (מו) ויתן אותם לרחמים : אולי פלשתיים ושאר שכנים רעים שלישראל אחר שבמלחמותם כבסו מהם לעבדים רחמים ולא עבדו בהם כפרד, או פסוק זה נוסף בגלות ככל, ובני ישראל מלאו רחמים בעיני טוביהם בני ככל : — (מז) וקבצנו : בד"ה (א' ט"ז ל"ה) כתוב וקבצנו והזילנו, ואולי דוד כתב רק והזילנו ובד"ה הוסיפו וקבצנו וכאן החליפו זה בזה, ושני פסוקים אלה הם בוף השיר גם בד"ה :

ספר חמישי

קו

(א) הודו : המסך שני המומרים הקודמים : — (ב) נאורי ה' : שרש נאל ישמע להוראת הוליא איש משעבוד כלי חת פדיון בעדו ומה מליכת נואל הדם, לפי

ספרתם בימים ההם, שחשבו, שגשגת ההרונ' היא כלער כל זמן שלא נקמו, נקמחם מיד ההורג : — (ג) ומאריצות קבצם : נראה שפסוק זה נוסף בראשית ימי בית שני להודות לאל שהשיב הגולים לארצם, והרשות היתה נחונה להם לשוב, ואם לא שבו האשמה בראשם, ודוד כתב פסוק אחר דומה לזה או אחר מיד לר כהב בלי הפסק תעו במדבר ; או בימי השופטים ובימי עלי ושאול היו נמלאים מל' בארצות סביבותיהם כשבויי מלחמה, בארם מגפון, בארץ מואב ועמון, ממזרח בארץ אדום ומקדן ועמלק מנגב, ובארץ פלשתיים ממערב, וסוביהם היו כובשים גם וכלאליהם ולא היו מניחים אותם לשוב, וכיון שמלך דוד וכבש כל הארצות סביבותיו והכניעם עד שהיו לו לעבדים נוסף מנחה : יחן רשות לשבויים לשוב ושבו לארצם : ומים : נראה שכונתו היתה לכחוב מימין שהוא כמו תימן, שההפך פניו למזרח נמלא דרום ללד ימין שלו, וכן למעלה (פ"ט י"ג) לפון וימין אתה בראתם : — (ד) חעו : אותם שתעו במדבר וגו' וכל הפסוקים נמשכים יחד עד פסוק ט' כי הטביע שהוא סיום הדבור, וכן ענין כל הבא אחר זה (י' ט"ו, י"ז-כ"ב, כ"ג-ל"ב, ל"ז-ט"ל) עד סוף המומר, שופך בוז על נדיבים ויטגב אכיון, וענין כזה (אך בקילור) הוא ג"כ פנין תפלת חנה (קשת נבזרים חמים וגו') : בישיון דרך : בדרך שוממת, ושם ממקור שם, שהמקום תהו, ונראים בו בריות זרות (חיות או לפי דעה הקדמונים שדים) שרואים יפחד עד שיחסר ממנו כח הדבור ויקרא שם ! — (ה) גם צמאים : גם לרבות, כי ענוי הנמא גדול כפלי כפלים על ענוי הרעב : התעטף : עמ"ס למעלה ק"ב א' : — (ו) ממצוקותיהם יצילם : הם לעקו והוא הילם, והראיה בפסוק כ"ח שכתוב וממלקותיהם בן' החבור, ובשלש הנשואים יכלנו לפרש למען יצילם : — (ז) יודו : ל' וידוי וספור דברים : — (ח) שקקה : למים והוא מנורת פעל השקה, וכן למעלה (ס"ה י') פקדת הארץ ומסקקה : — (י) צלמות : כל לא למחסה רק למות והוא בית האסורים, וכן ענין שאחריו הוא ענוי בית האסורים שמאכילים בו לחם לר ומים לחן, ומענין גופם במלאכת פרץ מלבד שמענים אותו בככלי כרול : — (יא) ועצת עדיון : עמ"ס סי' א' על בעלת רשעים, ומלות ה' הם מועלות לאדם לטובתו : — (יב) בעמל : עמ"ס סי' ו' ט"ו : בשלר : בחילוף אותיו (אנכי-אנחנו) חטלו כמו חלשו, וכן כל הנחשלי אחריו : (פר' תנא) : — (יד) ינתק : פתאום : — (טז) דרתות ובריות :